

4515.6
А 69

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ

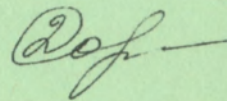
ДОРОШЕНКО ЕДУАРД ЮРІЙОВИЧ

УДК: [796.051.1 : 005.001.8] : 796.085 (043)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ
ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
В КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з фізичного виховання і спорту

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство освіти і науки України

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Ахметов Рустам Фагімович**, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання;

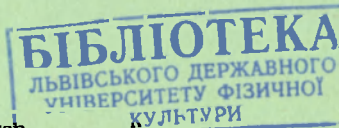
доктор педагогічних наук, професор **Єрмаков Сергій Сидорович**, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України, професор кафедри теорії та методики фізичного виховання і оздоровчої та лікувальної фізичної культури;

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор **Максименко Ігор Георгійович**, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, директор інституту фізичного виховання і спорту

Захист відбудеться 27 листопада 2014 р. о 12.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, ул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розісланий 24 жовтня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

A handwritten signature in black ink, appearing to be "V. I. Voronova".

В. І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Командні спортивні ігри в системі олімпійського і професійного спорту користуються особливою популярністю. За фінальними змаганнями офіційних міжнародних турнірів спостерігають десятки тисяч вболівальників і мільйонні аудиторії телеглядачів. Це обумовлено наступними факторами: соціалізацією спортивних ігор в сучасному суспільстві, комерціалізацією змагань міжнародного та національного рівня, видовищністю й ефективністю виконання ігрових прийомів провідними спортсменами. Внаслідок цього в спортивних іграх постійно підвищується рівень конкуренції на рівні національних збірних і провідних клубних команд. Фундаментальні наукові дослідження в галузі олімпійського і професійного спорту ((М. Булатова, 1990–1997; Л. Матвеев, 1994–2010; В. Платонов, 1997–2013), змагальна практика висококваліфікованих спортсменів і команд (Т. Хуцинський, 2004; Ж. Козіна, С.Єрмаков, А. Погорєлова, 2012; В. Костюкевич, 2012; І. Максименко, 2012; В. Ніколаєнко, 2014) переконливо свідчать, що кращі результати здобувають команди, які, по-перше, укомплектовані спортсменами і тренерами високого класу, по-друге, з науково-обґрунтованим управлінням тренувальним і змагальним процесами, по-третє, мають сучасну матеріально-технічну базу та необхідний рівень фінансового забезпечення.

Дане твердження адекватно відображає формування напрямів наукових досліджень, які проводяться останнім часом у командних спортивних іграх, а також, в галузі олімпійського і професійного спорту в цілому. Значна частина досліджень присвячена вирішенню методологічних, теоретичних, методичних і практичних проблем удосконалення багаторічної підготовки і змагальної діяльності спортсменів (В. Платонов, 2004, 2010; Т. Вомра, G. Naff, 2009; Л. Матвеев, 2010; Ц. Желязков, Д. Дашева, 2011); періодизації процесу багаторічної підготовки (Т. Вомра, 2004; М. Озолін, 2011; В. Платонов, 2008, 2013); реалізації функціональних резервів, управління тренувальними навантаженнями і вдосконалення техніко-тактичних дій (М. Булатова, 1996; Н. Sozanski, 2003; Ю. Шкрєбтій, 2005; Р. Ахметов, 2012); контролю та управління підготовкою (Г. Лісенчук, 2003; J. Bangsbo, V. Peitersen, 2004; І. Максименко, 2011; В. Шамардін, 2013); оцінки, моделювання та прогнозування (Р. Сушко, 2011; В. Губа, 2012; В. Костюкевич, 2012); відбору та орієнтації (В. Губа, С. Фомін, С. Чернов, 2006; М. Безмилов, 2010; О. Шинкарук, 2011); індивідуалізації підготовки (В. Шапошникова, 2008; Ж. Козіна, 2010; С. Латишев, 2014).

В основу спрямованого вдосконалення техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх покладені загальнотеоретичні принципи підготовки в змагальному періоді та на етапі безпосередньої підготовки до участі в головних змаганнях (В. Платонов, 2004; 2013). У цих структурних утвореннях макроциклу реалізація функцій управління значуще пов'язана з контролем техніко-тактичних дій спортсменів, вибором засобів і методів їх удосконалення, оцінкою й аналізом ігрових ситуацій, (Л. Слущкий, 2009; А. Лексаков, 2010; В. Корягін, 2010; В. Ігнат'єва, О. Роменська, А. Усенко, 2012; Л. Айрапетянц, Ш. Імратов, 2013). Важливим фактором ефективної реалізації процесів управління є забезпечення

структурних взаємозв'язків компонентів спортивного тренування в період безпосередньої підготовки до змагань, зі спрямованістю на вдосконалення командного рівня техніко-тактичної майстерності та в змагальних мікроциклах зі спрямованістю на корекцію рівнів індивідуальної, та групової техніко-тактичної підготовленості.

Зрештою формуються засоби спортивного тренування, передумови і способи їх реалізації, які забезпечують ефективне функціонування системи підготовки, та її модифікації в залежності від цілей оперативного, поточного та етапного управління (Б. Мілішчіч, 2007; О. Мітова, А. Забіяка, 2011; Мізхер Хайдер Ш, 2011).

Процес удосконалення заснований на систематизації та об'єднанні в єдиний комплекс факторів технічної та тактичної підготовки, а також інших видів підготовки, які забезпечують ефективне управління тактико-технічною діяльністю спортсменів. Це, в свою чергу, забезпечує підвищення ефективності системи спортивної підготовки в цілому (С. Єлевіч, 2009; В. Лях, З. Вітковські, 2010; Р.Халмухамедов, Н. Юсупов, 2012; М. Носко, О. Данилов, В. Маслов, 2013).

Очевидно, що різноманітність командних спортивних ігор створює певні труднощі при розробці системи вдосконалення техніко-тактичної підготовленості спортсменів. Більшість авторів сходяться в думці, що методичні підходи повинні бути чітко конкретизовані та відповідати специфіці конкретного виду спортивних ігор (К. Sachnowski, М. Ozimek, 2004; Т. Хуцінські, 2004; В. Пшибільський, В. Міщенко, 2005; В. Цапенко, 2006; О. Фурманов, 2009). Разом з тим підкреслено, що застосування ефективних методів має можливість позитивного переносу результативних методик з одного виду спорту на інший, що є значним резервом збільшення ефективності підготовки, спрямованої на вдосконалення техніко-тактичної майстерності спортсменів (А. Czwarc, 2008; Ю. Железняк, 2011; Ю. Нью, О. Камаєв, 2012; В. Бальсевич, 2012; В. Шамардін, 2013). Це дозволить інтегрувати уніфіковані і високоспеціалізовані методи вдосконалення техніко-тактичної майстерності в систему управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх.

Представлений в науково-методичній літературі аналіз стану проблеми показує, що в сфері управління техніко-тактичною діяльністю в ігрових видах спорту накопичено значний обсяг наукового, методичного та експериментального матеріалу. Однак важлива наукова інформація в даному напрямку не повністю інтегрована в загальну теорію спорту в якості складової (приватної теорії) і остаточно не об'єднана в логічно завершену систему. Це значно ускладнює ефективну реалізацію накопиченого наукового потенціалу в тренувальному процесі та змагальній практиці.

В зв'язку з вищевикладеним актуальними є систематизація наукових знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх як інтегральної складової тренувального та змагального процесів; проведення експериментальних досліджень для вивчення даних про структуру і функціонування окремих компонентів управління (планування, моделювання та прогнозування, оцінки, аналізу, контролю та корекції) для їх подальшої інтеграції в єдину систему, яка передбачає ефективну практичну реалізацію накопиченого техніко-тактичного потенціалу в змагальній практиці; формування цілісної системи знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх.

Зв'язок роботи з науковими планами і темами НДР. Дисертацію виконано згідно планів науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики спортивної підготовки та резервних можливостей спортсменів, кафедри спортивних ігор Національного університету фізичного виховання і спорту України і кафедри спортивних ігор факультету фізичного виховання Запорізького державного університету за темою «Оптимізація учбово-тренувальної та змагальної діяльності в спортивних іграх (затверджено науково-технічною радою ЗДУ, протокол № 7 від 19.02.2004). Напрямок дослідження відповідає тематиці «Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр.» Міністерства України в справах сім'ї, молоді та спорту за темою 2.4. «Теоретико-методичні основи індивідуалізації в фізичному вихованні та спорті», № державної реєстрації – 0112U002001 (здобувач – співвиконавець теми).

Роль автора полягала в організації та проведенні експериментальних досліджень, педагогічному аналізі та теоретичному узагальненні отриманих даних, їх інтерпретації, розробці нових методичних підходів і впровадженні їх в практику навчально-тренувальної та змагальної діяльності в командних спортивних іграх.

Мета роботи. На підставі теоретичного аналізу та власних експериментальних досліджень сформуванню цілісної системи наукових знань, що об'єднує підготовку і змагальний процес в командних спортивних іграх, для оптимізації управління техніко-тактичної діяльністю.

Завдання роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз спеціальної літератури з питань управління техніко-тактичної діяльністю в командних спортивних іграх в змагальному і тренувальному процесах.

2. На основі узагальнення теоретичних даних, передового практичного досвіду та власних експериментальних досліджень обґрунтувати і сформулювати основні положення, що складають цілісну основу знань про систему управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх і способи їх практичної реалізації в змагальному та тренувальному процесах.

3. Сформуванню цілісної системи знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх в тренувальному та змагальному процесах.

4. Розробити методи вдосконалення техніко-тактичної майстерності в командних спортивних іграх на підставі обліку та аналізу кількісних і якісних характеристик тренувального та змагального процесів.

5. Розробити педагогічну технологію управління техніко-тактичною майстерністю в командних спортивних іграх і перевірити її ефективність в тренувальному та змагальному процесах.

Об'єкт досліджень – система підготовки кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх.

Предмет досліджень – структура техніко-тактичної діяльності та методи вдосконалення техніко-тактичної майстерності.

Методологія досліджень базується на загальнонаукових закономірностях – знаннях про системний підхід, який розглядає досліджувану систему як цілісну множину окремих елементів з урахуванням внутрішніх взаємозв'язків і відносин

між ними; діалектико-матеріалістичному методі – вивченні закономірностей, тенденцій розвитку та перетворення дійсності; науковому методі – як сукупності основних способів і технологій отримання нових знань та вирішення завдань. Це дозволяє розглядати тренування як динамічний керований процес, а спортсмена з його біологічними і соціальними особливостями, як об'єкт управління.

Спрямованість теоретичних і експериментальних досліджень формувалася на положеннях загальної теорії спорту (В. Платонов, 2004; Л. Матвеев, 2010), теорії періодизації спортивного тренування (М. Озолін, 2011; В. Платонов, 2013), теорії адаптації в спорті (В. Платонов, 2004; М. Булатова, В. Платонов, 2008), управлінні підготовкою та відбору спортсменів (Г. Лісенчук, 2004; В. Корягін, 2010; О.Шинкарук, 2011; В. Костюкевич, 2012; В. Губа, 2012; Р. Ахметов, 2012), індивідуалізації підготовки в командних спортивних іграх (М. Бриль, 2001; Ж.Козіна, 2009), основах багаторічної підготовки в спортивних іграх (С. Тюленьков, 2007; І. Максименко, 2010; В. Ніколаєнко, 2014).

Для створення ефективної системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх конкретизовано основи вищенаведених наукових напрямів, що дозволило сформулювати умови забезпечення методології дослідження:

- в основу спрямованого вдосконалення управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх покладено положення про змагальну діяльність у якості системостворюючого чинника підготовки висококваліфікованих спортсменів і техніко-тактичну діяльність в якості інтегруючого чинника навчально-тренувального і змагального процесів;

- оптимізація основних складових системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх з метою спрямованого вдосконалення техніко-тактичних дій: планування, оцінки, аналізу та інтерпретації, моделювання і прогнозування, контролю і корекції показників;

- науково-методичне забезпечення процесу вдосконалення техніко-тактичної діяльності на основі використання універсальних і спеціалізованих підходів з урахуванням чинників ігрового амплуа, тривалості змагальної діяльності спортсмена в конкретній грі, оцінки індивідуального внеску спортсмена в загальнокомандний результат.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення – аналіз спеціальної наукової літератури, узагальнення досвіду практичної роботи з управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх (баскетбол, волейбол, футбол); педагогічні спостереження та експеримент; фізіологічні методи оцінки працездатності і реакцій кардіореспіраторної системи (тренувальний імпульс); аналіз показників техніко-тактичної діяльності; тестування рівня техніко-тактичної підготовленості; методи математичної статистики.

Наукова новизна. В процесі досліджень **вперше:**

- на основі теоретичного аналізу літератури та узагальнення даних спортивної практики, власних експериментальних досліджень сформована цілісна система знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх як інтегральної складової тренувального і змагального процесів;

- систему управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх представлено як складний взаємопов'язаний ієрархічний процес, спрямований

на вдосконалення техніко-тактичної майстерності та досягнення максимальних спортивних результатів;

- обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічної технології управління в командних спортивних іграх, в основі якої – інформативні критерії, способи оцінки і прогнозування показників техніко-тактичних дій, програми техніко-тактичної підготовки, розроблені з урахуванням функціональних передумов реалізації техніко-тактичного потенціалу, модельних показників тренувального та змагального процесів, індивідуальних модельних показників найсильніших спортсменів Європи і світу конкретного амплуа в командних спортивних іграх;

- доповнені і узагальнені послідовні дії, що становлять основу педагогічного аналізу техніко-тактичної діяльності кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх; напрямки, засоби і методи техніко-тактичної підготовки на етапі безпосередньої підготовки до змагань, і в змагальних мікроциклах;

- доповнені і розширені знання, що відносяться до складових системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх: планування, оцінки, аналізу та інтерпретації, моделювання та прогнозування, контролю та корекції показників. Модифіковані способи оцінки і прогнозування показників техніко-тактичної майстерності кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх;

- підтверджено дані, що оптимізація оцінки показників техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх потребує використання модифікованих підходів, в основі яких – принципово відмінна інтерпретація показників часу, проведеного гравцем в змагальному процесі та індивідуального вкладу спортсмена в загальнокомандний результат; модельні характеристики показників техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих спортсменів доцільно визначати з урахуванням ігрового амплуа, індивідуальних особливостей гравців і рівня змагань; планування змагальних мікро- і мезоциклів, визначення характеру та спрямованості тренувальних навантажень, контроль і корекцію показників техніко-тактичної діяльності необхідно здійснювати з урахуванням ігрового амплуа, індивідуальних особливостей виконання певних техніко-тактичних дій, взаємозв'язків індивідуальних, групових і командних показників техніко-тактичної діяльності.

Практична значущість досліджень заснована на реалізації в підготовці та змагальній практиці педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю висококваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх. Застосування даної технології дозволяє створити необхідні передумови для оптимізації тренувального процесу і досягнення високих спортивних результатів із застосуванням:

- модифікованих способів оцінки техніко-тактичної майстерності, що дозволяють найбільш точно і повно оцінити рівень техніко-тактичної підготовленості; алгоритму педагогічного аналізу показників техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх;

- спрямованості тренувальних занять в підвідних і змагальних мікроциклах на вдосконалення захисних і атаквальних дій, на розвиток провідних техніко-тактичних дій, на корекцію знижених показників техніко-тактичних дій, на

вдосконалення техніко-тактичних дій в перехідних моментах змагальної діяльності: «захист – напад» і «напад – захист»;

- комплексів тренувальних вправ, що складаються з основного і додаткового занять з урахуванням параметрів навантаження з метою розвитку фізичних якостей, які є необхідною передумовою реалізації наявного техніко-тактичного потенціалу спортсменів;

- програм підготовки, які спрямовані на вдосконалення або корекцію техніко-тактичних дій у спортсменів з урахуванням ігрового амплуа, часу змагальної діяльності, індивідуального внеску спортсмена в загальнокомандний результат.

Результати досліджень апробовані комплексними науковими групами і використовуються в практиці підготовки висококваліфікованих спортсменів збірних команд України з баскетболу, волейболу та футболу, БК «Козачка-ЗАЛК» (Запоріжжя), ФК «Металург» (Запоріжжя), ГК «Мотор» (Запоріжжя), ВК «Орбіта-ЗНУ» (Запоріжжя), про що свідчать відповідні акти впровадження.

Сформульовані у дисертації положення є складовою частиною програм навчальних дисциплін «Загальна теорія підготовки спортсменів», «Теорія і методика юнацького спорту», «Теорія обраного виду спорту з основами методик (спортивні ігри)», «Спортивно-педагогічне вдосконалення (спортивні ігри)» в Запорізькому національному університеті та в Національному університеті фізичного виховання і спорту України. Крім того, результати теоретичних і експериментальних досліджень використовуються в процесі підвищення кваліфікації тренерів з футболу Запорізької обласної федерації футболу за програмою «С – диплом» федерації футболу України, про що свідчать відповідні акти впровадження.

Особистий внесок здобувача. У спільних публікаціях дисертанту належать пріоритети в організації, формуванні напрямків досліджень, аналізі та інтерпретації фактичного матеріалу і теоретичному узагальненні отриманих даних. В статтях «Воспитание координационных способностей и ловкости при подготовке гандболистов высокого класса» *внесок дисертанта складають збирання первинної інформації, її аналіз та узагальнення, формулювання структурних компонентів дослідження*; «Особливості та ефективність змагальної діяльності серед чоловічих команд високої кваліфікації з гандболу на VII чемпіонаті Європи» – *формулювання структурних компонентів дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу*; «Аналіз змагальної діяльності в баскетболі: теоретико-методичні аспекти» – *збирання первинної інформації, її аналіз та узагальнення*; «Аналіз показників змагальної діяльності збірної України з баскетболу в фінальних матчах чемпіонату Європи» – *збирання первинної інформації, її аналіз та узагальнення, формулювання структурних компонентів дослідження*; «Вивчення структури техніко-тактичної діяльності кваліфікованих баскетболісток методом головних компонент» – *збирання первинної інформації, її теоретичний аналіз, узагальнення та інтерпретація*.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження доповідалися на наступних наукових конференціях, конгресах і семінарах: IV всеукраїнській науковій студентській конференції «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України» (Суми, 2004); міжнародній науковій конференції «Фізичне виховання і спорт у вищих навчальних

зкладах: інтеграція в європейський освітній простір» (Харків, 2005); ІХ міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Київ, 2005); VIII міжнародній науково-практичній конференції «Наука і освіта» (Дніпропетровськ, 2005); всеукраїнській науково-практичній конференції «Спорт, духовність і гуманізм в сучасному світі» (Донецьк, 2005); II міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасних соціально-економічних і екологічних умовах» (Запоріжжя, 2005); міжнародній науково-практичній конференції «Science: theory and practice» (Prague, Chechia – Dnepropetrovsk, Ukraine – Belgorod, Russian, 2005); VIII międzynarodowa konferencja naukowa «Dyspozycje osobnicze a sprawność działania podczas gry z piłką» (Wrocław, Polska, 2005); міжнародній конференції «Проблеми та перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах» (Харків – Белгород – Красноярськ, 2006); всеукраїнській науково-практичній конференції Чернівецького державного педагогічного університету (Чернівці, 2007); IV міжнародній електронній науковій конференції «Проблеми та перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах» (Харків – Белгород – Красноярськ, 2008), IV міжнародній науковій конференції «Фізичне виховання і спорт у вищих навчальних закладах» (Харків – Белгород – Красноярськ, 2008), науковій конференції пам'яті А. Лапутіна «Актуальні проблеми біомеханіки фізичного виховання та спорту» (Чернігів, 2008), XII міжнародному конгресі «Сучасний Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Москва, 2008), XIII міжнародному конгресі «Сучасний Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Алмати, 2009), XIV міжнародному конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Київ, 2010), XV міжнародному конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Кишинів, 2011), XVI міжнародному конгресі «Olimpic sport and sport for all» (Софія, 2012), наукових семінарах кафедри спортивних ігор Запорізького національного університету в 2003 – 2006 рр; науково-методичних семінарах кафедри спортивних ігор НУФВСУ в 2010 – 2011 рр, науково-методичних семінарах кафедри олімпійського та професійного спорту Запорізького національного університету в 2012 – 2014 рр.

Публікації. Результати досліджень представлені в 72 публікаціях, з них 1 монографія, 39 статей у фахових виданнях (з яких 10 входять до міжнародних наукометричних баз даних), 3 статті в міжнародних періодичних виданнях інших держав, 19 робіт апробаційної характеру і 10 робіт, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота викладена на 370 сторінках основного тексту, складається зі вступу, восьми розділів, висновків, списку літератури (508 джерел), додатків, ілюстрована 42 таблицями і 66 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми; вказаний зв'язок з науковими планами, темами; визначено структурні компоненти – об'єкт, предмет, мету, завдання, методологію та методи досліджень; розкрито наукова новизна і практична значущість роботи, також визначено особистий внесок здобувача в

спільно опубліковані наукові роботи, представлено інформацію про апробацію результатів і публікації за темою дисертаційної роботи.

Перший розділ дисертації **«Управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх як наукова проблема»** присвячений аналізу літературних даних, де розглянуті наступні питання:

- командні спортивні ігри – об'єкт спрямованого наукового дослідження (С.Єрмаков, 2001, 2005; О. Фурманов, 2007, 2009; Ж. Козіна, 2009, 2010; В.Ніколаєнко, 2014);

- загальна характеристика і специфічні особливості командних спортивних ігор (С. Голомазов, Б. Чирва, 2006; В. Цапенко, 2006; А. Беляєв, М. Савін, 2009; В.Корягін, 1998, 2010);

- теоретико-методичні аспекти управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх (Г. Лісенчук, 2003, 2004; І. Максименко, 2009; В.Костюкевич, 2006, 2010);

- проблеми управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх в сучасній науковій і методичній літературі (С. Тюленьков, 1998, 2007; Б. Мілішіч, 2007; А. Лексаков, 2010);

- прогнозування, моделювання, контроль – ключові компоненти управління тренувальним і змагальним процесами в командних спортивних іграх (В.Пшибільский, 2003; О. Мітова, 2004; Р. Сушко, 2009; В. Тищенко, 2011, 2012);

- особливості формування системи вдосконалення техніко-тактичної майстерності в командних спортивних іграх (Т. Хуцінські, 2002, 2004; А. Петухов, 2006; М. Люкшинов, 2006; Б. Чирва, 2011; М. Носко, О. Данилов, В. Маслов, 2013);

- управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх в змагальній практиці (Г. Монаков, 2009; Л. Слуцький, 2009; В. Шамардін, 2010, 2011; В. Ігнат'єва, О. Роменська, А. Усенко, 2012).

В даний час склалося розуміння того, що існуюча система техніко-тактичного вдосконалення в командних спортивних іграх часто не приносить бажаного ефекту, в тому числі, в спортивних колективах, що мають достатню кількість висококваліфікованих гравців. Неадекватний вимогам сучасної ігрової діяльності процес техніко-тактичної підготовки стає певною проблемою для ефективного управління тренувальним процесом протягом тривалого змагального періоду. Системних принципів, які дозволяють модифікувати успішні проекти у варіативних умовах підготовки в спортивних іграх в науково-методичній літературі не представлено.

Це свідчить про відсутність узагальнених, заснованих на систематизації факторів управління техніко-тактичною діяльністю спортсменів в командних спортивних іграх в змагальному періоді підготовки. Складність вирішення цієї проблеми полягає в тому, що в ігрових видах спорту змагальний період займає значну частину спортивної підготовки протягом сезону. Тривалість змагального періоду в різних видах спортивних ігор варіюється від 7 до 10 місяців протягом календарного року. Підготовка висококваліфікованих спортсменів ускладнюється за необхідності їх участі в змаганнях за клуб на національному і міжнародному рівнях, за національну збірну команду. Можливості застосування відомих методичних

принципів організації спортивної підготовки з урахуванням закономірностей формування довгострокової адаптації протягом макроциклу підготовки обмежені.

Роботи, які представлені в останній час, точної відповіді на поставлені питання не дають. Представлені підходи до управління спортивною підготовкою в цей період значною мірою орієнтуються на відомі методологічні принципи. Їх позитивний перенос вимагає модифікації системи знань стосовно специфічних умов техніко-тактичної діяльності в ігрових видах спорту. Основою модифікації системи знань є вдосконалення засобів і методів поточного управління, які домінують у змагальному періоді підготовки в командних спортивних іграх.

Основою для вирішення даної проблеми є системні принципи теорії спорту, викладені в роботах Л. Матвєєва (2010) і В. Платонова (2004, 2013)

Для цього використані ключові положення загальної теорії підготовки спортсменів, теорії періодизації та теорії змагальної діяльності, де спортивне тренування в змагальному періоді розглядається як інтегрований компонент мікро- і мезоструктур, ефективна реалізація якого взаємопов'язана з реалізацією окремих компонентів річного циклу (макроциклу) підготовки.

Функції управління спортивним тренуванням розглянуті з позиції загальної теорії підготовки спортсменів (В. Платонов, 2004). Управління техніко-тактичною діяльністю висококваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх засновано на органічному взаємозв'язку тренувального та змагального процесів. Реалізація функцій управління ґрунтується на виборі стратегії підготовки з урахувань основних положень загальної теорії періодизації спортивного тренування і його практичного застосування в річному макроциклі (В. Платонов, 2013).

В основу спрямованого вдосконалення техніко-тактичної діяльності покладені загальнотеоретичні принципи підготовки спортсменів в змагальному періоді, де виразно виділений період безпосередньої підготовки та участі в головних змаганнях. У цей період, реалізація функцій управління пов'язана з контролем показників техніко-тактичної діяльності спортсменів, оцінкою ігрових ситуацій, вибором засобів і методів удосконалення техніко-тактичної підготовленості (В. Пшибільський, 1998; Г. Лисенчук, 2004; Д. Крісфілд, 2005; В. Цапенко, 2006; О. Фурманов, 2009). Важливим фактором реалізації управління в змагальному періоді є вибір максимально ефективних засобів спортивного тренування в період безпосередньої підготовки до турніру, коли підвищується рівень техніко-тактичної майстерності, та в змагальних мікроциклах, коли здійснюється корекція індивідуальної, групової та командної підготовленості.

Різноманітність командних спортивних ігор створює певні труднощі при розробці системи управління техніко-тактичною діяльністю спортсменів. Дослідники сходяться на думці, що методичні підходи повинні бути чітко конкретизовані і відповідати специфіці конкретного виду спортивних ігор. Разом з тим підкреслюється, що застосування ефективних методів, що мають позитивний перенос з одного виду спорту на інший, є значним резервом збільшення ефективності підготовки, спрямованої на вдосконалення техніко-тактичної майстерності спортсменів. Це дозволить урізноманітнити і збільшити надійність методів удосконалення техніко-тактичної майстерності в командних спортивних іграх (Ж. Козіна, 2010; В. Костюкевич, 2010; Л. Акулич, В. Курбат, 2012).

В основі реалізації такого підходу лежить застосування сучасних технологій контролю і оцінки ефективності змагального процесу, формування на цій основі спрямованості тренувального процесу в змагальному періоді. Модернізація системи управління підготовкою спортсменів можлива за умов застосування спеціально організованих дій в процесі підготовки до матчу або турніру (серії матчів).

У зв'язку з цим, на даному етапі виправдане проведення досліджень для розробки спеціалізованих та універсальних підходів до вдосконалення техніко-тактичної майстерності кваліфікованих і висококваліфікованих спортсменів на матеріалі командних спортивних ігор.

Визначено, що вдосконалення даних компонентів надає найбільші можливості підвищити ефективність управління техніко-тактичною діяльністю і поліпшити змагальні результати в командних спортивних іграх.

У другому розділі дисертації «**Методи та організація досліджень**» представлені методологія, методи дослідження відповідно до теми, об'єкту, предмету, мети і завдань роботи, обґрунтовано доцільність використання даних методів, описано організацію і контингент випробуваних.

Для вирішення поставлених завдань було використано наступні методи дослідження: аналіз та узагальнення даних спеціальної літератури, практичного досвіду роботи з управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх (баскетбол, волейбол, футбол); педагогічний експеримент; педагогічні спостереження; реєстрація та аналіз показників техніко-тактичної діяльності; тестування рівня техніко-тактичної підготовленості; фізіологічні методи оцінки працездатності і реакцій кардіореспіраторної системи організму спортсменів; методи математичної статистики.

Дослідження проводились в чотири етапи з 2005 по 2014 рр., на кожному з яких були вирішені наступні завдання.

На першому етапі (2005 – 2008 рр.) проаналізовані сучасні наукові та методичні літературні джерела, узагальнено практичний досвід роботи по формуванню передумов ефективної реалізації техніко-тактичного потенціалу кваліфікованих спортсменів, визначено основні складові сучасної системи управління техніко-тактичною діяльністю та напрямки їх вдосконалення в командних спортивних іграх; проведені реєстрація й аналіз показників техніко-тактичної діяльності; тестування рівня техніко-тактичної підготовленості. З використанням фізіологічних методів оцінки працездатності та реакцій кардіореспіраторної системи організму спортсменів на фізичне навантаження визначені типи реакції на впливи різної спрямованості та інтенсивності. Підібрані комплекси тренувальних впливів з урахуванням поточного рівня підготовленості гравців.

На другому етапі (2009 – 2010 рр.) розроблена й експериментально перевірена педагогічна технологія управління техніко-тактичною діяльністю кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх; проведені експериментальні дослідження, спрямовані на вдосконалення та корекцію техніко-тактичної діяльності в змагальних мікроциклах підготовки з урахуванням індивідуальних, групових і командних показників техніко-тактичних дій, зареєстрованих в змагальному процесі.

На третьому етапі (2011 – 2012 рр.) систематизовані всі фактори, що визначають ефективність системи засобів вдосконалення техніко-тактичних дій в змагальному процесі. Системний підхід був апробований протягом змагального циклу з акцентом на його завершальний етап (друге коло). У цей період запропоновані в роботі педагогічні технології були найбільш повно інтегровані в систему управління тренувальним процесом спортсменів команд БК «Козачка-ЗалК» (Запоріжжя), ФК «Металург» (Запоріжжя), ГК «Мотор» (Запоріжжя), ВК «Орбіта-ЗНУ» (Запоріжжя) та ВК «Будівельник» (Чернівці). В процесі аналізу були визначені провідні чинники вдосконалення системи засобів, які включали аналіз техніко-тактичної діяльності в процесі гри, систему корекції техніко-тактичних дій з урахуванням функціональних можливостей спортсменів, процесів втоми і відновлення в змагальних мікроциклах підготовки.

На четвертому етапі (2013 – 2014 рр.) з отриманих експериментальних і теоретичних даних сформульовані положення, що становлять основу знань про управління техніко-тактичною діяльністю спортсменів в командних спортивних іграх, та визначено шляхи її ефективної реалізації в змагальному процесі.

Рішення поставлених експериментальних завдань здійснювалися: на базі кафедри теорії та методики спортивної підготовки і резервних можливостей спортсменів, кафедри спортивних ігор Національного університету фізичного виховання і спорту України; кафедри спортивних ігор Запорізького національного університету. В умовах тренувальної діяльності експериментальні дослідження проведені на базі дитячо-юнацької спортивної школи футбольного клубу «Металург» м.Запоріжжя (спільно із здобувачем П. Шалфеевим); баскетбольного клубу «Козачка-ЗалК» м.Запоріжжя (спільно із здобувачем Р. Сушко); волейбольного клубу «Будівельник» м.Чернівці (спільно із здобувачем Ю. Мельничуком); федерації баскетболу України; федерації волейболу України, федерації футболу України. Крім цього в проведенні експериментальних приймали участь викладачі кафедри спортивних ігор Запорізького національного університету і фахівці футбольного клубу «Металург» (Запоріжжя). Використано офіційні статистичні дані більше 2000 спортсменів у чемпіонатах України, Європи, світу, Олімпійських Ігор і європейських кубкових турнірів з баскетболу, волейболу, гандболу та футболу в 2003 – 2013 рр.

В експериментальних дослідженнях взяли участь 57 кваліфікованих і висококваліфікованих спортсменів: 22 футболіста («Металург» (Запоріжжя)), 20 баскетболісток («Козачка-ЗалК» (Запоріжжя)), 15 волейболістів («Будівельник» (Чернівці)) у віці 18-28 років, з них 2 заслужених майстри спорту, 6 майстрів спорту міжнародного класу, 28 майстрів спорту.

У третьому розділі «**Передумови формування системи вдосконалення техніко-тактичної майстерності та напрями її практичної реалізації в командних спортивних іграх**» розглянуто теоретичні передумови формування системи аналізу техніко-тактичної підготовленості з метою оптимізації управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх. На прикладі футболу визначено методичні особливості формування системи спеціального аналізу техніко-тактичних дій в змагальному процесі, описані принципи оптимального

оцінювання та інтерпретації показників техніко-тактичних дій з урахуванням величин ігрового амплуа і змагальних навантажень.

Виявлено, що провідним напрямом наукового аналізу є вдосконалення компонентів управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх, засноване на комплексному вивченні структури техніко-тактичних дій спортсменів з урахуванням їх ігрового амплуа та функціонального стану. Шляхи його практичної реалізації припускають застосування спеціально організованої послідовності дій, спрямованої на оптимізацію параметрів функціонального стану при вдосконаленні індивідуальних, групових і командних техніко-тактичних дій, приведення їх у відповідність з характеристиками змагальної діяльності.

На підставі вищевикладеного обґрунтована концепція вдосконалення техніко-тактичної підготовленості в командних спортивних іграх та напрями її практичної реалізації, що включає наступні складові (рис. 1):

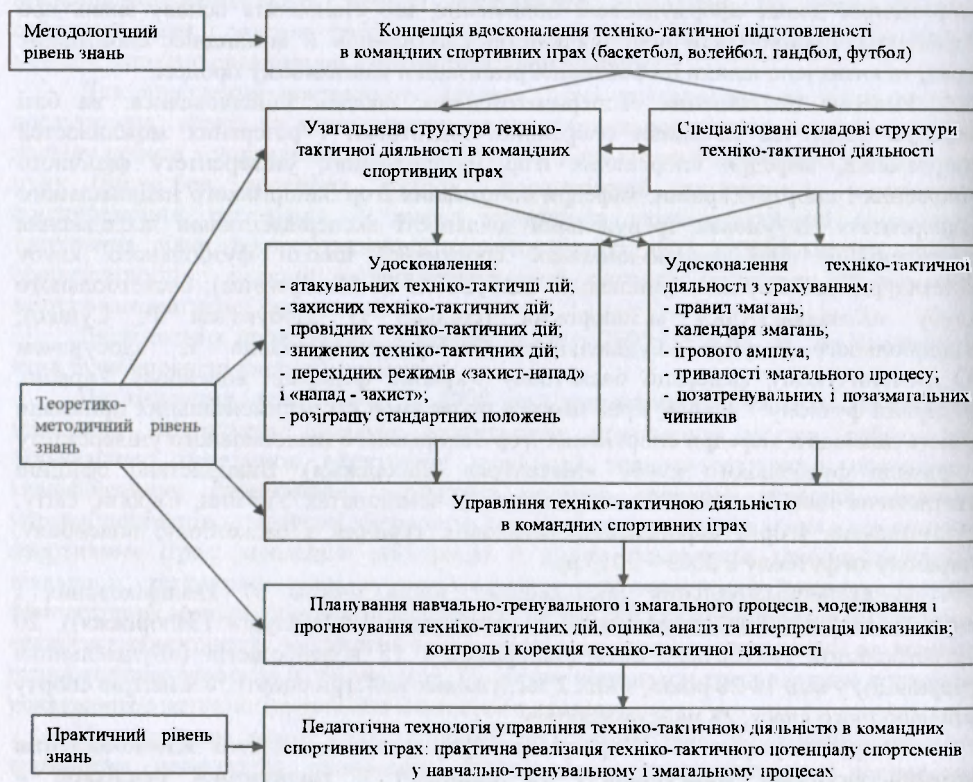

Рис. 1. Узагальнена схема концепції вдосконалення техніко-тактичної підготовленості в командних спортивних іграх

- компоненти структури спортивної підготовки і змагальної діяльності в командних спортивних іграх, спрямовані на вдосконалення техніко-тактичних дій з урахуванням ігрового амплуа та функціональної підготовленості спортсменів;

- алгоритми спеціального аналізу показників техніко-тактичних дій в командних спортивних іграх в тренувальному та змагальному процесах.

Напрямки практичної реалізації концепції пов'язані із застосуванням наступних чинників, які є складовими педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх:

а) оцінки структури техніко-тактичних дій з урахуванням показників тривалості змагального процесу і амплуа гравців;

б) прогнозування індивідуальних, групових і командних показників техніко-тактичних дій, як умови формування спеціалізованої спрямованості тренувального процесу;

в) моделювання техніко-тактичних дій, визначення модельних характеристик;

г) планування та застосування системи засобів з урахуванням кількісних та якісних показників техніко-тактичних дій, параметрів навантаження і спрямованості тренувального процесу;

д) реалізації накопиченого техніко-тактичного потенціалу в змагальному процесі;

е) оперативного, поточного, етапного контролю, корекції і вдосконалення техніко-тактичних дій.

З метою визначення спрямованості тренувальних занять, оптимізації режимів тренувальних навантажень та їх застосування в підвідних і змагальних мікроциклах проведено експериментальні дослідження ефективності техніко-тактичних дій і показників тренувального імпульсу, який інтегрально відображує рівень функціональної підготовленості футболістів (Д. МакДагал, Г. Уэнгер, Г. Грін, 1998). В основу вдосконалення режимів тренувальних навантажень покладено характеристики функціональної підготовленості висококваліфікованих футболістів в змагальному процесі (В. Пшибільський, В. Міщенко, 2005). Показано, що рівень функціональної підготовленості є фактором, що лімітує практичну реалізацію наявного техніко-тактичного потенціалу футболістів і передумовою створення педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю. Результати експериментальних досліджень, представлені в табл. 1 свідчать, що найбільш високі показники взаємозв'язку між показниками техніко-тактичної діяльності та тренувального імпульсу зафіксовано при техніко-тактичних діях в центральній зоні поля і в процесі атакуювальних дій.

Очевидно, що представлені результати є варіантами характеристик численних модифікацій реакції організму на фізичні навантаження і виконання техніко-тактичних дій кваліфікованими футболістами в навчально-тренувальному і змагальному процесах. Ці чинники вказують на рівні різних сторін підготовленості спортсменів, які необхідно використовувати в процесі спеціального аналізу показників техніко-тактичної діяльності в поєднанні з параметрами навантаження, які характерні для змагального процесу. Це створює передумови для формування алгоритмів спеціального аналізу техніко-тактичної діяльності футболістів, розробки спеціалізованих засобів вдосконалення і спрямованої корекції техніко-тактичних дій в різних структурних утвореннях макроциклу, в першу чергу, в підвідних і змагальних мікроциклах.

Кореляційні взаємозв'язки показників тренувального імпульсу і техніко-тактичних дій футболістів, n=6

Тренувальний імпульс	Техніко-тактичні дії											
	всього			в захисті			в центрі поля			в атаці		
	загальна кількість техніко-тактичних дій	кількість ефективних техніко-тактичних дій	відсоток ефективних техніко-тактичних дій	загальна кількість техніко-тактичних дій	кількість ефективних техніко-тактичних дій	відсоток ефективних техніко-тактичних дій	загальна кількість техніко-тактичних дій	кількість ефективних техніко-тактичних дій	відсоток ефективних техніко-тактичних дій	загальна кількість техніко-тактичних дій	кількість ефективних техніко-тактичних дій	відсоток ефективних техніко-тактичних дій
Показники кореляції	0,11	0,49	0,48	0,17	0,3	0,41	0,21	0,68	0,43	0,17	0,56	0,3

Примітка. n – кількість ігор

В результаті проведених досліджень теоретично обґрунтована й експериментально апробована комплексна педагогічна технологія, конкретні методи і засоби вдосконалення техніко-тактичної підготовленості та розвитку функціональних можливостей спортсменів як складової частини управління спортивною підготовкою та змагальною діяльністю в командних спортивних іграх.

В четвертому розділі «Побудова програм техніко-тактичної підготовки з урахуванням інтегрованого впливу навантаження на організм футболістів і експериментальна перевірка їх ефективності» обґрунтовані програми підготовки зі спрямованістю на вдосконалення і корекцію техніко-тактичних дій з урахуванням параметрів навантаження та режими тренувальних занять, спрямовані на стимуляцію функціонального забезпечення змагального процесу з урахуванням особливостей їх формування в командах майстрів. На прикладі футбольних команд Прем'єр-Ліги України експериментально доведено ефективність їх практичного застосування в навчально-тренувальній і змагальній практиці.

Формування комплексів тренувальних занять з урахуванням спрямованості, характеру і величини навантаження засноване на принципах застосування основних і додаткових тренувальних занять, які забезпечують сукупний ефект і є найбільш ефективними при плануванні спеціальних засобів в підвідних і змагальних мікроциклах (В. Платонов, 2010). Комплекси тренувальних занять містять засоби зі спрямованістю на: розвиток стартової швидкості; розвиток швидкісної витривалості; розвиток силової витривалості; розвиток загальної витривалості; розвиток швидкісно-силових здібностей; розвиток координаційних здібностей і спритності.

За основу формування режимів тренувальних занять, спрямованих на функціональне забезпечення змагального процесу, вдосконалення і корекцію техніко-тактичних дій висококваліфікованих футболістів прийняті положення комплексного аналізу з використанням основних елементів структури техніко-тактичної діяльності, які запропоновані А. Зеленцовим, В. Лобановським (1983):

- аналіз індивідуальних і групових позиційних, діагональних пересувань гравців при захисних діях;

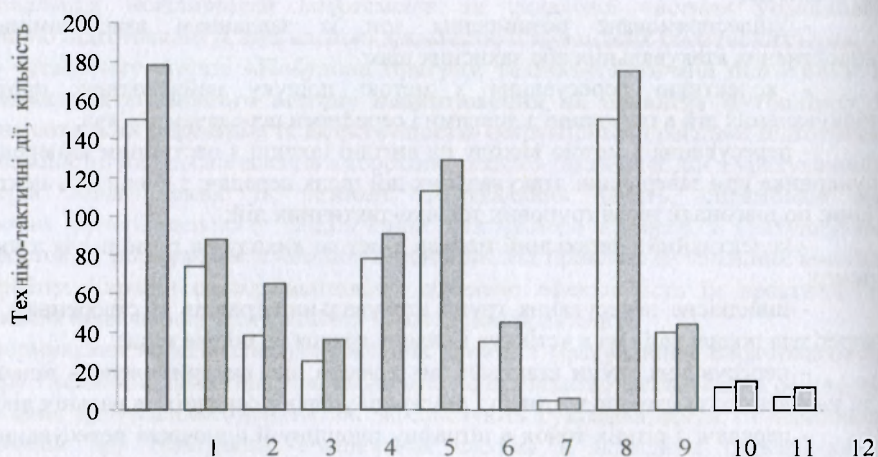
- аналіз коаліційних пересувань гравців при створенні глибини і компактності захисних дій;
- аналіз колективних дій при відборі м'яча: пресинг; зустрічний відбір; створення штучного положення «поза грою»; створення чисельної переваги на ділянці поля при втраті м'яча; комбінаторні поєднання;
- цільове використання «вільного» гравця при захисних діях;
- індивідуальні та колективні пересування з метою виходу на вигідні позиції для виконання техніко-тактичних дій на випередження при відборі м'яча;
- варіанти переходу до захисних дій після зриву атаки в залежності від наявності або відсутності ігрового простору;
- пересування з метою виграшу часу для виходу на вигідні позиції при переході від захисних дій до атакувальних;
- «пропозиції» в атакувальних діях за відсутності оперативного простору;
- індивідуальні та групові пересування в атакувальних діях за наявності оперативного простору;
- пересування для створення чисельної більшості в зонах атакувальних дій;
- колективний контроль м'яча в поєднанні з узгодженим пересуванням футболістів;
- цілеспрямоване розширення зон із завданням взаємозамінності в колективних атакувальних або захисних діях;
- колективні пересування з метою пошуку найкоротших продовжень атакувальних дій в поєднанні з довгими і середніми передачами м'яча;
- пересування з метою виходу на вигідні позиції з наступним випередженням суперника при завершенні атакувальних дій після передач: з флангів; з центральної зони; по діагоналі; після групових техніко-тактичних дій;
- колективний швидкісний маневр з метою виходу на позиції для атаки через центр;
- швидкісне пересування групи атакувальних гравців зі створенням кількох адрес для подальшої гри в «стінку» і виходу гравця на вільне місце;
- пересування групи атакувальних гравців, що використовують відволікаючі дії на флангах з метою підготовки і реалізації ударів з середніх та дальніх дистанцій;
- передачі з різних точок в штрафну площину й одночасні пересування групи футболістів з метою завершити атаку ударом по воротах головою або створити умови для завершення атаки іншими атакувальними футболістами;
- колективний «швидкісний вихід» групи атакувальних гравців в напрямку своїх воріт при спробі суперника створити штучне положення «поза грою» з одночасною «пропозицією» у вільний простір одного або декількох гравців з метою завершення атаки.

В основу побудови програм техніко-тактичної підготовки в підвідних і змагальних мікроциклах запропоновані комплекси вправ, спрямовані на вдосконалення і корекцію наступних компонентів техніко-тактичної діяльності: вдосконалення захисних дій; вдосконалення атакуючих дій; вдосконалення перехідних режимів техніко-тактичної діяльності: «захист – атака», «атака –

захист»; вдосконалення інтегральної техніко-тактичної підготовленості; вдосконалення розіграшу стандартних положень.

Експериментальна перевірка програми техніко-тактичної підготовки з урахуванням інтегрованого впливу навантаження на організм футболістів показала її ефективність на етапі безпосередньої підготовки до офіційних змагань – офіційних ігор чемпіонату України з футболу (Прем'єр-ліга) сезону 2009 – 2010 рр.

Контрольні та експериментальні вимірювання ефективності техніко-тактичних дій футболістів проведені в двосторонніх іграх з футбольною командою «Олімпік» (Донецьк). Контрольне вимірювання проведено на підставі показників техніко-тактичних дій футболістів за 28 днів до початку офіційних ігор чемпіонату України, експериментальне – за 7 днів до початку офіційних змагань. Між контрольною та експериментальною іграми футболістами молодіжного складу ФК «Металург» (Запоріжжя) реалізовано 3 мікроцикла програми техніко-тактичної підготовки з урахуванням інтегрованого впливу навантаження на організм. На рисунках 1 і 2 схематично представлені зміни кількості і помилок в техніко-тактичних діях в контрольному та експериментальному матчах.

Компоненти техніко-тактичної діяльності футболістів

Рис. 1. Техніко-тактичні дії спортсменів ФК «Металург» (Запоріжжя) в контрольному та експериментальному матчах:

■ – техніко-тактичні дії в експериментальному матчі, кількість;

□ – техніко-тактичні дії в контрольному матчі, кількість;

1 – перешкоди, 2 – перехоплення, 3 – відбір, 4 – единоборства вгорі, 5 – підбір, 6 – короткі, середні передачі; 7 – довгі передачі, 8 – «гострі» передачі, 9 – передачі назад, 10 – обведення, 11 – атака з флангу, 12 – удари по воротах

Рис. 2. Помилки при виконанні техніко-тактичних дій спортсменів ФК «Металург» (Запоріжжя) в контрольній та експериментальній іграх:

■ – помилки при виконанні техніко-тактичних дій, експериментальна гра, %;
 □ – помилки при виконанні техніко-тактичних дій, контрольна гра, %;

1 – перешкоди, 2 – перехоплення, 3 – відбір, 4 – єдиноборства вгорі, 5 – підбір, 6 – короткі, середні передачі; 7 – довгі передачі, 8 – «гострі» передачі, 9 – передачі назад, 10 – обведення, 11 – атака з флангу, 12 – удари по воротах

Програма техніко-тактичної підготовки з урахуванням інтегрованого впливу навантаження на організм футболістів дозволяє формувати комплекси тренувальних занять на підставі оптимізації поєднаного впливу параметрів навантаження і спрямованого вдосконалення техніко-тактичних дій в основних і додаткових тренувальних заняттях. Програма розроблена для застосування в підвідних і змагальних мікроциклах, але має універсальний характер, що дозволяє, за умов певної модифікації, її використання в інших структурних утвореннях макроциклу.

У п'ятому розділі «Оцінка і модельні характеристики техніко-тактичних дій висококваліфікованих волейболістів з урахуванням специфіки ігрового амплуа» представлені результати досліджень показників ефективності техніко-тактичної діяльності як складової системи управління; описані можливості застосування рейтингової оцінки ефективності техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих волейболістів, проведеної на основі офіційних статистичних даних турніру ХХХ літніх Олімпійських Ігор 2012 року для створення індивідуальних модельних характеристик волейболістів високої кваліфікації певного амплуа; обґрунтовані й описані авторські способи оцінки і прогнозування рівня техніко-тактичної майстерності кваліфікованих волейболістів, розроблено практичні рекомендації щодо їх використання в навчально-тренувальному та змагальному процесах.

Специфіка змагальної діяльності у волейболі (відсутність безпосереднього контакту з суперником) дозволяє детально розглянути питання використання рейтингової оцінки ефективності техніко-тактичних дій і визначення індивідуальних модельних характеристик волейболістів певного ігрового амплуа шляхом визначення індивідуального внеску спортсмена в загальнокомандний результат. В таблиці 2 наведено показники індивідуального рейтингу висококваліфікованих волейболістів за кількісними показниками набраних очок в турнірі Олімпійських ігор 2012 року (Лондон, Великобританія), які доцільно використовувати в якості індивідуальних модельних характеристик кращих волейболістів світу визначеного амплуа.

Таблиця 2

Рейтинг «Топ-10» волейболістів за показниками набраних очок, п=8

Спортсмен, країна, № рейтингу	Кількість набраних очок			
	після атаквальних дій	після блокування	після подачі м'яча	загальна кількість
М. М., Росія, 1	124	11	13	148
Ц. С., Болгарія, 2	111	8	10	129
М. Л., Італія, 3	96	13	7	116
К. С., Італія, 4	77	9	20	106
М., Бразилія, 5	85	9	4	98
Т. А., Болгарія, 6	88	7	2	97
З. Б., Польща, 7	81	6	7	94
Б. К., Польща, 8	76	6	10	92
І. З., Італія, 9	76	7	8	91
Д. М., Росія, 10	65	16	4	85
Середнє значення	87,9	9,2	8,5	105,6

Примітка. п – кількість ігор

Підґрунтям для аналізу можливості застосування рейтингової оцінки в системі управління техніко-тактичною діяльністю є загальнодидактичні та спеціальні принципи періодизації спортивного тренування (В. Платонов, 2013). З метою експериментального вивчення можливостей застосування рейтингової оцінки ефективності техніко-тактичних дій для оптимізації системи управління техніко-тактичною діяльністю висококваліфікованих волейболістів проаналізовані та узагальнені матеріали, які покладено в основу програми підготовки збірної команди Росії до турніру XXX літніх Олімпійських ігор 2012 року (А. Абалян, Т. Фоміченко, Е. Мякінченко, М. Шестаков, 2011). Дані матеріали містять критерії відбору висококваліфікованих спортсменів і науково-обґрунтовані рекомендації щодо формування спортивного колективу. В якості основного завдання для відбору волейболістів визначено формування команди з числа спортсменів, готових показати найвищі спортивні результати на офіційних міжнародних змаганнях (чемпіонатах Європи, світу, Олімпійських іграх), з урахуванням принципів об'єктивності, специфічності, рівних умов, гласності, науково-методичного забезпечення, стабільності, мотивації і психологічної стійкості.

Експериментальні дослідження показників ефективності та рейтингової оцінки техніко-тактичних дій волейболістів високої кваліфікації різного ігрового

амплуа є основою для створення модифікованих способів оцінки і прогнозування, які відрізняються від традиційних наявністю обліку індивідуального вкладу спортсмена в загальнокомандний результат (формули 1 і 2) і шкали оцінки рівня техніко-тактичної майстерності гравців різного амплуа (табл. 3). Використання модифікованих способів оцінки рівня спортивної майстерності кваліфікованих волейболістів апробовано та впроваджено в начальню-тренувальний процес і змагальну практику команд-майстрів «Будівельник» (Чернівці) та «Орбіта-ЗНУ» (Запоріжжя).

$$ПЕТТМ = \left(\frac{1}{Q} \sum_{i=1}^Q K_{ij} \right) \cdot 100 \% ; \quad (1)$$

де ПЕТТМ – показник ефективності техніко-тактичної майстерності у волейболі, %; Q – кількість основних техніко-тактичних дій (ТТД) (Q = 1..5); i – номер техніко-тактичної дії (i=1, ... 5); j – індекс оптимальності виконання техніко-тактичної дії (j=1 – оптимальне виконання; j=2 – виконання з ускладненням для гри суперника); K_{1j} – коефіцієнт ефективності подачі м'яча у волейболі, у.о.; K_{2j} – коефіцієнт ефективності прийому м'яча після подачі у волейболі, у.о.; K_{3j} – коефіцієнт ефективності атакуючих ударів у волейболі, у.о.; K_{4j} – коефіцієнт ефективності блокування атакуючих ударів у волейболі, у.о.; K_{5j} – коефіцієнт ефективності захисних дій у волейболі (прийому м'яча після атакуючих і обманних ударів), у.о.

$$K_{ij} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N N_{ij} ; \quad (2)$$

де K_{ij} – коефіцієнт ефективності техніко-тактичної дії у волейболі, у.о.; N – конкретна техніко-тактична дія у волейболі, n; N₁ – конкретна техніко-тактична дія у волейболі, яка виконана оптимально, n; N₂ – конкретна техніко-тактична дія у волейболі, яка виконана з ускладненням для суперника, n.

Таблиця 3

Шкала оцінки рівня техніко-тактичної майстерності волейболістів з урахуванням амплуа, %

Рівні техніко-тактичної майстерності	Значення показників ефективності техніко-тактичної майстерності волейболістів різного амплуа	
	нападники «першого» і «другого» темпу, діагональні гравці	розігравачі та гравці «ліберо»
Низький	< 25	< 30
Нижче середнього	25,01 – 35	30,01 – 40
Середній	35,01 – 45	40,01 – 50
Вище середнього	45,01 – 55	50,01 – 60
Високий	> 55	> 60

В результаті проведених експериментальних досліджень показано можливості корекції системи управління підготовкою та змагальним процесом висококваліфікованих волейболістів в наступних аспектах:

- застосуванні показників індивідуального рейтингу ефективності техніко-тактичних дій висококваліфікованих волейболістів на найбільших міжнародних турнірах (чемпіонатах світу та Європи, Олімпійських іграх, Світовій лізі, європейських кубкових турнірах) як передумови для формування індивідуальних моделей «найсильніших» волейболістів певного ігрового амплуа на підставі принципів загальної теорії підготовки спортсменів В. Платонова (2004);

- формуванні індивідуальних моделей та визначенні модельних показників техніко-тактичних дій висококваліфікованих волейболістів певного ігрового амплуа з використанням максимальних показників найбільш значущих компонентів при мінімально-достатніх значеннях техніко-тактичних дій, які для конкретного ігрового амплуа не є визначальними в структурі змагального процесу;

- екстраполяції отриманих характеристик техніко-тактичних дій висококваліфікованих волейболістів в змагальному процесі на різні структурні утворення багаторічної підготовки з метою уточнення спрямованості тренувального процесу в мезо- і мікроциклах підготовки;

- оптимізації поєднання різних сторін техніко-тактичної діяльності в тренувальному процесі висококваліфікованих волейболістів для відповідності модельним даним, зареєстрованим в змагальному процесі.

Запропоновані та апробовані в практиці спортивної підготовки способи оцінки і прогнозування показників техніко-тактичної майстерності, викладені в розділі, пройшли експертизу та отримали позитивний висновок експертної комісії департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, оформлені у вигляді патентів на корисні моделі.

У шостому розділі «Удосконалення управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх з урахуванням амплуа і тривалості змагального процесу» на прикладі баскетболу обґрунтовано, що однією з провідних проблем, яка лімітує вдосконалення техніко-тактичних дій кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх є урахування тривалості змагального процесу провідних спортсменів. Аналіз спеціальної наукової та методичної літератури, а також, передовий практичний досвід провідних фахівців, дозволяє констатувати, що позитивний підсумковий результат в конкретному матчі забезпечують спортсмени, які найбільш тривалий час мають високі показники ефективності техніко-тактичної діяльності в змагальному процесі.

Необхідність оптимізації показників, які характеризують тривалість змагального процесу провідних і резервних гравців формує цільові настанови спеціального аналізу техніко-тактичної діяльності, який дозволить розробити необхідну спрямованість тренувального процесу, підвищити його ефективність і результативність.

Вдосконалення цього процесу в даному розділі показано на прикладі баскетболу, виді спорту в якому наявність техніко-тактичної майстерності в значному ступені визначає можливість досягнення високих спортивних результатів. Відсутність спеціальних умінь техніко-тактичного характеру не може бути компенсована більш високим рівнем розвитку рухових здібностей та функціональної підготовленості в цілому. Атлетичні прояви кваліфікованих баскетболістів є передумовами успішної реалізації навичок і умінь техніко-

тактичної діяльності, дозволяють підвищити ефективність змагального процесу опосередковано. Тому вивчення даної проблеми на підставі педагогічного аналізу показників техніко-тактичних дій і визначення найбільш оптимальних шляхів її вирішення на прикладі баскетболу є доцільним.

Існуюча система аналізу показників техніко-тактичних дій не дозволяє достатньою мірою оцінити ефективність змагального процесу кваліфікованих баскетболістів, застосувати засоби оперативної або поточної корекції спортивної підготовки, засновані на реалізації узагальнених підходів, пов'язаних з удосконаленням провідних і корекцією тих сторін техніко-тактичної підготовленості гравця, що відстають, підвищенням рівня його рухових здібностей. Ця система аналізу істотно обмежує можливості спрямованого вдосконалення техніко-тактичних дій, так як не враховує тривалість змагального процесу конкретного гравця й оптимізацію його показників для підвищення індивідуальної ефективності техніко-тактичних дій спортсменів, підвищення ефективності групових взаємодій і командної техніко-тактичної діяльності в цілому.

З метою усунення даних протиріч розроблений, апробований і рекомендований до впровадження в практику підготовки висококваліфікованих баскетболістів спеціалізований спосіб оцінки ефективності індивідуальних і командних показників в системі управління техніко-тактичною діяльністю спортсменів. Даний спосіб оцінки рівня техніко-тактичної майстерності в баскетболі заснований на застосуванні алгоритму, тобто певній послідовності дій, які в сукупності забезпечують досягнення параметрів оцінки, які близькі до оптимальних.

Це дозволяє уточнити індивідуальні показники ефективності техніко-тактичних дій баскетболістів певного амплуа та їх співвідношення з загальнокомандними показниками на підставі принципово іншої інтерпретації показників тривалості змагального процесу.

Даний алгоритм дій містить такі складові:

- реєстрація показників техніко-тактичних дій в тренувальному та змагальному процесі (національний чемпіонат), реєстрація показників техніко-тактичних дій в офіційних іграх найбільших міжнародних змагань (чемпіонат Європи, світу, Євроліга-ФІБА, Кубок Європи-ФІБА, Олімпійські ігри) висококваліфікованих баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа і тривалості змагального процесу;

- оцінка ефективності техніко-тактичної майстерності баскетболістів за модифікованою формулою (3):

$$ITTM = 33,33 \times (Og / Ok - Zg / Zk + t / T) + 1,4ST + 1,3RB + 1,2BS + AS + 0,5FS - F - 1,2TTS, \quad (3)$$

де: ITTM – індекс техніко-тактичної майстерності у баскетболі, у.о.; Og - очки, що набрані гравцем, кількість; Ok - очки, які набрала команда, кількість; Zg - результативні кидки гравця, кількість; Zk - загальна сума кидків гравця, кількість; t - час перебування гравця на майданчику, хвилини; T - загальний час гри, хвилини; AS – результативні передачі, кількість; RB – підбирання м'яча під щитом, кількість; ST – перехоплення м'яча, кількість; BS – блок-шоти, кількість; FS – фоли суперника на гравцеві, кількість; TTS – втрати м'яча, кількість; F – фоли гравця, кількість; 33,33; 1,4; 1,3; 1,2; 1; 0,5; -1; -1,2 – коефіцієнти рівняння множинної регресії;

- оцінка техніко-тактичної майстерності гравців залежно від розрахункового значення показника індексу техніко-тактичної майстерності та ігрової спеціалізації баскетболісток відповідно до даних таблиці 4;

Таблиця 4

Шкала оцінки рівня техніко-тактичної майстерності в баскетболі, у.о.

Рівні техніко-тактичної майстерності	Значення індексу техніко-тактичної майстерності	
	захисники і розігрувачі	нападники і центрові
Низький	< 25,0	< 30,0
Ниже середнього	25,01 – 35,0	30,01 – 40,0
Середній	35,01 – 45,0	40,01 – 50,0
Вище середнього	45,01 – 55,0	50,01 – 60,0
Високий	> 55,0	> 60,0

- порівняльний педагогічний аналіз та інтерпретація показників ефективності техніко-тактичних дій висококваліфікованих баскетболістів, які безпосередньо протидіють одна одній в змагальному процесі (розігрувач команди «А» – атакуючий захисник (або розігрувач) команди «Б»; центровий гравець команди «А» – центровий гравець («важкий» форвард) команди «Б»);

- визначення модельних показників діяльності висококваліфікованих баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа в: а) тренувальному процесі; б) змагальному процесі; в) офіційних іграх найбільших міжнародних змагань (чемпіонати Європи, світу, Євроліга-ФІБА, Кубок Європи-ФІБА, Олімпійські ігри);

- прогнозування рівня техніко-тактичної майстерності з урахуванням індивідуальних біологічних ритмів і фаз оваріально-менструального циклу (для жіночих команд);

- підбір спеціальних засобів для формування змагальних мікроциклів висококваліфікованих баскетболістів із спрямованістю: а) на вдосконалення провідних показників техніко-тактичних дій; б) на корекцію знижених показників техніко-тактичних дій; в) на вдосконалення атакувальних техніко-тактичних дій; г) на вдосконалення захисних техніко-тактичних дій; д) на вдосконалення інтегральної техніко-тактичної підготовленості.

Модельні показники ефективності техніко-тактичних дій центрових гравців за результатами дев'яти ігор чемпіонату Європи 2007 року (жінки) виглядають наступним чином:

- тривалість змагального процесу: 27-32 хв.; загальна кількість кидків з гри: 92-123; загальна ефективність кидків з гри: 37%; кількість штрафних кидків: 7-10; ефективність штрафних кидків: 70%; середня кількість набраних очок: 16,75; кількість підбирань м'яча: 8-9; кількість блок-шотів: 1-2; кількість перехоплень м'яча: 1-2; кількість результативних передач: 1-2; кількість втрат м'яча: 2-3.

Узагальнені модельні показники ефективності техніко-тактичних дій гравців лінії нападу («легкий форвард» і «важкий форвард») за результатами дев'яти ігор чемпіонату Європи 2007 року (жінки):

- тривалість змагального процесу: 30-33 хв.; загальна кількість кидків з гри: 132-139; загальна ефективність кидків з гри: 38%; кількість штрафних кидків: 34-39; ефективність штрафних кидків: 76%; середня кількість набраних очок: 16,5; кількість підбирань м'яча: 4-5; кількість блок-шотів: 1; кількість перехоплень м'яча: 1-2; кількість результативних передач: 2; кількість втрат м'яча: 2-3.

Узагальнені модельні показники ефективності техніко-тактичних дій гравців лінії захисту («розігрувач» і «атакувальний захисник») за результатами дев'яти ігор чемпіонату Європи 2007 року (жінки):

- тривалість змагального процесу: 26-30 хв.; загальна кількість кидків з гри: 38-132; загальна ефективність кидків з гри: 50%; кількість штрафних кидків: 10-40; ефективність штрафних кидків: 65%; середня кількість набраних очок: 10,1; кількість підбирань м'яча: 2; кількість блок-шотів: 0; кількість перехоплень м'яча: 2-3; кількість результативних передач: 3; кількість втрат м'яча: 1-2.

З метою визначення ефективності модифікованого способу оцінки показників техніко-тактичних дій наводимо офіційні результати баскетболісток БК «Козачка-ЗалК» в іграх чемпіонату України сезонів 2007 – 2008 і 2008 – 2009 рр.

Сезон 2007 – 2008 рр. (модифікований спосіб оцінки показників техніко-тактичних дій не застосовувався в навчально-тренувальному та змагальному процесі): кількість ігор – 18; кількість перемог – 10; кількість поразок – 8; співвідношення очок – 1390/1312; середня кількість набраних очок в грі – 77,22; середня кількість очок в грі, які набрала команда суперників – 72,89; співвідношення набраних очок за результатами ігор – 56%; місце – 3.

Сезон 2008 – 2009 рр. (модифікований спосіб оцінки показників техніко-тактичних дій використовувався в навчально-тренувальному та змагальному процесі): кількість ігор – 24; кількість перемог – 21; кількість поразок – 3; співвідношення очок – 2203/1580; середня кількість набраних очок в грі – 91,79; середня кількість очок в грі, які набрала команда суперників – 65,83; співвідношення набраних очок за результатами ігор – 88%; місце – 1.

Порівняльний педагогічний аналіз вищевказаних показників свідчить, що при впровадженні в навчально-тренувальний процес і змагальну практику модифікованого способу оцінки показників техніко-тактичних дій в сезоні 2008-2009 рр. значно покращилися змагальні результати. Це стосується як окремих баскетболісток, так і команди в цілому, що дозволило БК «Козачка-ЗалК» (Запоріжжя) посісти перше місце у вищій лізі чемпіонату України серед жіночих команд і делегувати значну кількість спортсменок до лав збірних команд України різних вікових груп і національної збірної України.

Для визначення характеру взаємозв'язків між коефіцієнтом «корисності» гравця (офіційно використовується в змаганнях національного рівня та міжнародних турнірах під егідою ФІБА), та індексом техніко-тактичної майстерності (визначається за допомогою модифікованого способу оцінки), проведено кореляційний аналіз даних показників у баскетболісток БК «Козачка-ЗалК» в офіційних іграх сезону 2009 – 2010 рр. Проаналізовано 15 показників техніко-

тактичних дій 11 висококваліфікованих баскетболісток, які брали участь в 32 іграх регулярного чемпіонату української баскетбольної ліги (табл. 5).

Таблиця 5

Статистичні показники взаємозв'язку різних способів оцінки рівня техніко-тактичної майстерності баскетболісток, n = 32

Амплуа	Показники кореляції та статистичного взаємозв'язку	
	г - коефіцієнт кореляції Браве-Пірсона	статистична залежність
«Розігрувач» і «атакувальний захисник»	0,83	висока, $p < 0,001$
«Легкий форвард» і «важкий форвард»	0,77	висока, $p < 0,001$
«Центровий»	0,91	висока, $p < 0,001$
Середнє значення	0,84	висока, $p < 0,001$

Примітка. n – кількість ігор

Дані кореляційного аналізу свідчать про наявність високого статистичного взаємозв'язку показників коефіцієнта «корисності» гравця (ККГ) та індексу техніко-тактичної майстерності (ІТТМ): $r = 0,84$ ($p < 0,001$).

Аналіз з урахуванням показників амплуа свідчить про існування певних відмінностей в межах сильної статистичної залежності: найбільш високий показник статистичної залежності у центрових гравців: $r = 0,91$ ($p < 0,001$); найбільш низький показник статистичної залежності у гравців лінії нападу: $r = 0,77$ ($p < 0,001$). Показник статистичної залежності гравців лінії захисту практично не відрізняється від загальнокомандного: $r = 0,83$ ($p < 0,001$).

Викладений у розділі матеріал дозволяє констатувати, що відмінною особливістю модифікованого способу оцінки техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих баскетболістів є врахування ключових компонентів гри: індивідуальної тривалості змагального процесу і специфічних проявів, пов'язаних з особливостями амплуа. Крім цього, модифікований спосіб оцінки показників техніко-тактичної діяльності дає можливість прогнозувати ефективність реалізації техніко-тактичного потенціалу баскетболістів у підвідних і змагальних мікроциклах з урахуванням показників фаз біологічних ритмів та оваріально-менструального циклу (для жіночих команд), що впливають на рівень функціональної підготовленості спортсменок. Це створює передумови для оптимізації системи управління техніко-тактичною діяльністю в баскетболі та сприятиме поліпшенню спортивних результатів.

В сьомому розділі «Педагогічна технологія управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх» на підставі даних, представлених в науково-методичній літературі та результатів багаторічних власних експериментальних досліджень обґрунтовано передумови формування педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх.

Показано, що на формування даної педагогічної технології істотно впливає низка чинників:

- календар змагань: загальна кількість ігор, участь в декількох турнірах в макроциклі підготовки – чемпіонат країни, Кубок країни, європейські кубкові турніри, ігри за національну збірну та ін.);

- спортивна кваліфікація: високий рівень спортивної кваліфікації гравців потребує необхідності формування педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю та її використання в навчально-тренувальному та змагальному процесах;

- науково-методичне забезпечення: використання сучасної апаратури і устаткування, розробка нових і модифікація існуючих методик з метою вдосконалення навчально-тренувального та змагального процесів створюють передумови для формування педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх.

Наведені дані про характер досліджень техніко-тактичної майстерності висококваліфікованих спортсменів дають підстави для формування педагогічної технології на основі узагальненої структури управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх (рис. 3).

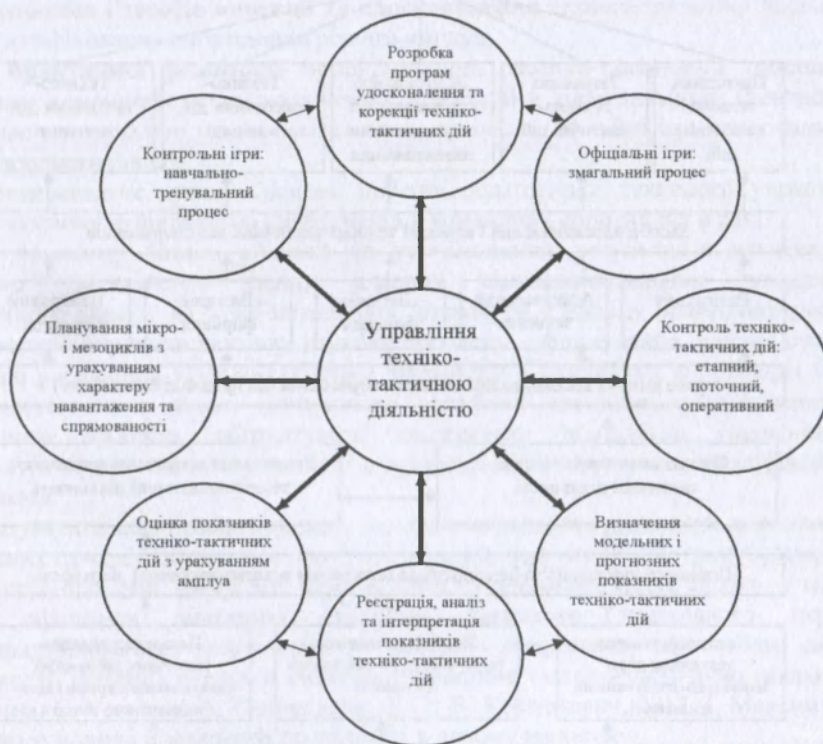

Рис.3. Узагальнена структура управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх

Логіка представленої технології ґрунтується на методологічних підходах і методичних принципах, які викладені в загальній теорії підготовки спортсменів

(В.Платонов, 2004), теорії змагальної діяльності (Л. Матвеев, 2010), періодизації спортивного тренування (В. Платонов, 2013) і складається з наступних логічно взаємопов'язаних складових:

- **алгоритму педагогічного аналізу техніко-тактичних дій**, який містить модифіковані способи і шкали оцінки; враховує модельні показники техніко-тактичних дій висококваліфікованих спортсменів різного амплуа в змагальному і тренувальному процесах, індивідуальні модельні показники техніко-тактичних дій найсильніших спортсменів на підставі даних офіційного рейтингу найбільших міжнародних турнірів: Олімпійських ігор, чемпіонатів світу, Європи, європейських кубкових турнірів та ін.; порівняльний педагогічний аналіз та інтерпретацію показників техніко-тактичних дій в змагальному і тренувальному процесах;

- **побудови програм підготовки** (рис.4) в підвідних і змагальних мікроциклах

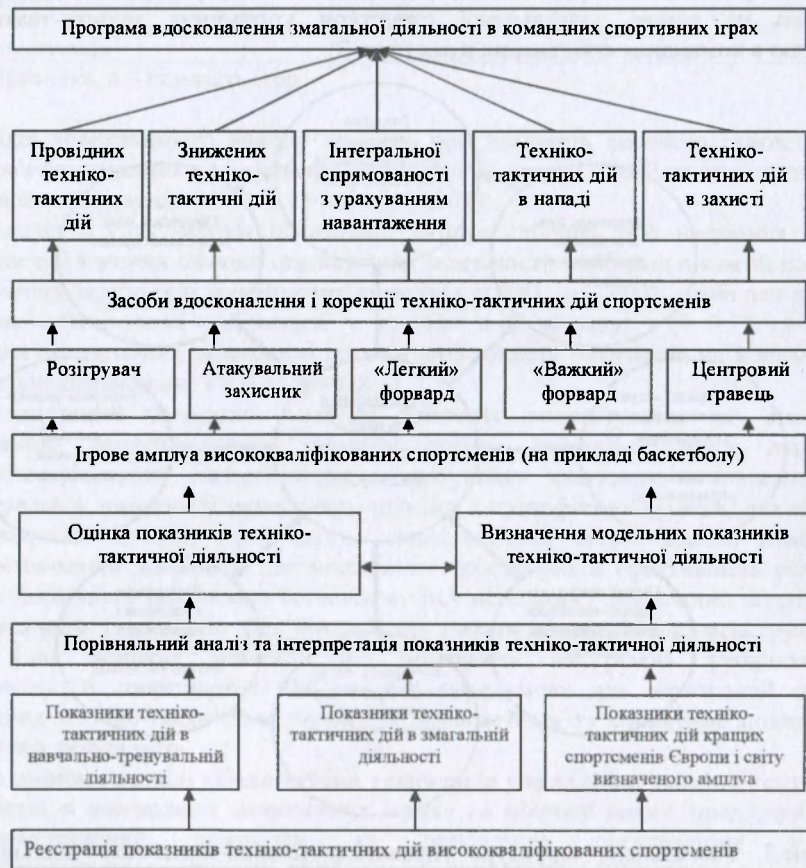

Рис. 4. Загальна структура програм удосконалення і корекції техніко-тактичних дій в командних спортивних іграх

із спрямованістю на корекцію або вдосконалення техніко-тактичних дій з урахуванням співвідношень показників навантаження і режимів рухової активності в основних і додаткових тренувальних заняттях; з спрямованістю на вдосконалення провідних (найбільш ефективних) показників техніко-тактичних дій; із спрямованістю на корекцію знижених показників техніко-тактичних дій; із спрямованістю на корекцію або вдосконалення захисних техніко-тактичних дій; із спрямованістю на корекцію або вдосконалення атакувальних техніко-тактичних дій; із спрямованістю на корекцію або вдосконалення інтегральної підготовленості; з спрямованістю на вдосконалення перехідних режимів техніко-тактичної діяльності «захист – атака» і «атака – захист»; з спрямованістю на вдосконалення розіграшу стандартних положень;

- **контролю показників техніко-тактичних дій** (етапний, поточний, оперативний) в тренувальному та змагальному процесі; контроль показників атакувальних і захисних техніко-тактичних дій, а також, в перехідних режимах змагального процесу: «захист – атака», «атака – захист»;

- **способів і засобів корекції та вдосконалення** техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих спортсменів різного амплуа;

- **практичної реалізації** індивідуального техніко-тактичного потенціалу, групових і командних техніко-тактичних взаємодій в тренувальному (контрольні, товариські та навчальні ігри) і змагальному процесі (офіційні ігри національного та міжнародного рівня).

Вищенаведене складає основу цілісної педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю спортсменів у командних спортивних іграх.

У восьмому розділі «**Аналіз та узагальнення результатів досліджень**» здійснено узагальнення даних власних експериментальних досліджень, теоретичного аналізу науково-методичної літератури і досвіду практичної роботи, що дозволило вирішити важливу наукову проблему – формування цілісної системи знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх, яка представлена в якості інтегральної складової навчально-тренувального та змагального процесів, обґрунтувати педагогічну технологію управління і підтвердити ефективність її реалізації в практиці підготовки висококваліфікованих спортсменів.

Результати досліджень свідчать, що техніко-тактична діяльність в командних спортивних іграх є складною і специфічною складовою навчально-тренувального та змагального процесів, що не має близьких аналогів у інших видах спорту. Участь у різних офіційних змаганнях протягом тривалого змагального періоду висококваліфікованих спортсменів у річному макроциклі підготовки диктує необхідність корекції існуючої системи управління техніко-тактичною діяльністю (Ж. Козіна, С. Єрмаков, А. Погорелова, 2012; В. Костюкевич, 2012; І. Максименко, 2012), що зумовило проведення досліджень в даному напрямку.

Показано, що відсутність цілісної системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх остаточно не дозволяє вирішити завдання підготовки і досягнення високих результатів на офіційних змаганнях національного та міжнародного рівнів. Практична реалізація педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю можлива у взаємозв'язку навчально-тренувального і

змагального процесів як складових загальної теорії підготовки спортсменів (В.Платонов, 2004), теорії змагальної діяльності (Л. Матвеев, 2010), теорії періодизації спортивного тренування (В. Платонов, 2013). При її формуванні необхідний облік комплексу інформативних показників, що визначають специфіку техніко-тактичних дій висококваліфікованих спортсменів різного амплуа і основних компонентів структури управління – планування, моделювання, прогнозування, оцінки, аналізу, інтерпретації, контролю і корекції показників.

Таким чином, в процесі досліджень отримані три групи даних: **підтверджувальні, доповнювальні та абсолютно нові**, які складають цілісний масив наукових знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх і педагогічну технологію її практичного застосування в навчально-тренувальному і змагальному процесах.

В результаті проведених досліджень **підтверджено**, що:

- оптимізація оцінки показників техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх потребує використання модифікованих підходів, в основі яких – принципово відмінна інтерпретація показників часу, проведеного гравцем в змагальному процесі та індивідуального вкладу спортсмена в загальнокомандний результат (Ж. Козіна, 2010; Р. Сушко, 2011; В. Тищенко, 2012);

- модельні характеристики показників техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих спортсменів доцільно визначати з урахуванням ігрового амплуа, індивідуальних особливостей гравців і рівня змагань (Г. Лісенчук, 2003; В.Корягін, 2010; В. Костюкевич, 2012; В. Шамардін, 2013);

- планування змагальних мікро- і мезоциклів, визначення характеру та спрямованості тренувальних навантажень, контроль і корекцію показників техніко-тактичної діяльності необхідно здійснювати з урахуванням ігрового амплуа, індивідуальних особливостей виконання певних техніко-тактичних дій, взаємозв'язків індивідуальних, групових і командних показників техніко-тактичної діяльності (Ж. Козіна, С. Єрмаков, А. Погорелова, 2012; І. Максименко, 2012; В.Ніколаєнко, 2014).

Аналіз та узагальнення науково-методичної літератури і результатів експериментальних досліджень свідчать що в дисертації:

- **доповнені і узагальнені** послідовні дії, що становлять основу педагогічного аналізу техніко-тактичної діяльності кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх; напрямки, засоби і методи техніко-тактичної підготовки на етапі безпосередньої підготовки до змагань, і в змагальних мікроциклах (В. Губа, 2012; М.Носко, О. Данилов, В. Маслов, 2013);

- **доповнені і розширені** знання, що відносяться до складових системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх: планування, оцінки, аналізу та інтерпретації, моделювання та прогнозування, контролю та корекції показників (С. Єлевич, 2009, В. Ігнат'єва, О. Роменська, А.Усенко, 2012; Л. Айрапетянц, Ш. Імратов, 2013). Модифіковані способи оцінки і прогнозування показників техніко-тактичної майстерності кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх.

У дисертації **вперше**:

- на основі теоретичного аналізу літератури та узагальнення даних спортивної практики, власних експериментальних досліджень сформована цілісна система знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх як інтегральної складової тренувального і змагального процесів;

- систему управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх представлено як складний взаємопов'язаний ієрархічний процес, спрямований на вдосконалення техніко-тактичної майстерності та досягнення максимальних спортивних результатів;

- обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічної технології управління в командних спортивних іграх, в основі якої – інформативні критерії, способи оцінки і прогнозування показників техніко-тактичних дій, програми техніко-тактичної підготовки, розроблені з урахуванням функціональних передумов реалізації техніко-тактичного потенціалу, модельних показників тренувального та змагального процесів, індивідуальних модельних показників найсильніших спортсменів Європи і світу конкретного амплуа в командних спортивних іграх;

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел, узагальнення практичного досвіду підготовки та змагальної практики кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх продемонстрували наявність значного обсягу наукової інформації про управління техніко-тактичною діяльністю. Отримані дані остаточно не систематизовані, носять розрізнений і непропорційний характер, не об'єднані в цілісну систему знань, що ускладнює їх ефективну реалізацію в процесі змагальної практики і багаторічного вдосконалення кваліфікованих спортсменів. В окремих дослідженнях не враховується, що техніко-тактична діяльність в командних спортивних іграх є інтегруючим компонентом підготовки та змагального процесу кваліфікованих спортсменів, який передбачає наявність передумов ефективної реалізації техніко-тактичних дій в змагальному процесі та системи управління окремими складовими: планування, оцінки, аналізу та інтерпретації, моделювання та прогнозування, контролю та корекції.

2. Вдосконалення системи управління техніко-тактичною діяльністю кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх пов'язують з наступними факторами:

- обґрунтуванням, розробкою та практичним використанням передумов удосконалення техніко-тактичної майстерності кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх;

- формуванням системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх в тренувальному і змагальному процесах;

- ефективною реалізацією накопиченого техніко-тактичного потенціалу в тренувальному та змагальному процесах.

3. Наявні відмінності в підходах до вдосконалення техніко-тактичної майстерності кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх, описані в літературі способи оцінки, аналізу та інтерпретації показників техніко-тактичної

діяльності часто не враховують особливості ігрового амплуа, тривалість змагального процесу, індивідуальний вклад спортсмена в загальнокомандні показники. Це ускладнює процедуру оцінки ефективності техніко-тактичної діяльності окремого спортсмена (або команди), вдосконалення системи управління в цілому.

Комплекси інформативних показників, критерії, оціночні шкали, запропоновані багатьма фахівцями, не враховують особливостей структурних утворень підготовки та календаря змагань в конкретному виді спортивних ігор, характер попередньої підготовки і динаміку техніко-тактичної майстерності, співвідношення індивідуальних, групових і командних показників техніко-тактичної діяльності.

4. В структурі техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх необхідно враховувати значення її окремих складових, їх взаємозв'язки, значущість і місце в загальній теорії спорту та системі підготовки спортсменів. Основними складовими структури техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх є окремі техніко-тактичні дії в атаці і в захисті, які диференційовані згідно правил змагань та особливостей процесу підготовки в конкретному виді спортивних ігор.

Техніко-тактичні дії класифікуються на індивідуальні, групові, командні та їх комбінаторні поєднання. Крім цього, виділяють атаквальні та захисні техніко-тактичні дії, а також, перехідні режими: «атака – захист» і «захист – атака».

Взаємозв'язок техніко-тактичних дій, їх поєднання і використання зумовлені логікою змагального процесу і варіативністю ігрових ситуацій.

5. Основу системи знань про управління техніко-тактичною діяльністю кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх як інтегруючого компонента навчально-тренувального та змагального процесів складають наступні положення:

- передумовами ефективною реалізації техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх є адекватні змагальній практиці рівні функціональної підготовленості та розвитку рухових здібностей спортсменів;

- формування програм підготовки або окремих комплексів тренувальних занять з урахуванням сукупного впливу зовнішніх і внутрішніх параметрів навантаження на етапі безпосередньої підготовки до змагань і в змагальних мікроциклах, спрямованих на вдосконалення техніко-тактичної діяльності;

- формування спрямованості тренувальних впливів на етапі безпосередньої підготовки до змагань і в змагальних мікроциклах з урахуванням наступного: а) особливостей амплуа спортсменів; б) модельних показників техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих спортсменів у тренувальному процесі; в) модельних показників техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих спортсменів у змагальному процесі; г) модельних показників техніко-тактичної діяльності провідних спортсменів на найбільших міжнародних змаганнях (чемпіонатах Європи, світу, Олімпійських іграх);

- застосування диференційованих (індивідуальних, комплексних та їх поєднань) підходів в тренувальному та змагальному процесах: а) для вдосконалення індивідуальних, групових і командних техніко-тактичних дій; б) для вдосконалення атаквальних і захисних техніко-тактичних дій, а також, перехідних режимів «атака – захист» і «захист – атака».

6. Сформована цілісна система знань про систему управління техніко-тактичної діяльністю в командних спортивних іграх, яка представлена як інтегруючий компонент навчально-тренувального та змагального процесів. До найбільш важливих складових системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх віднесені наступні:

- планування засобів удосконалення техніко-тактичної майстерності в структурних утвореннях макроциклу підготовки. Формування спрямованості засобів удосконалення техніко-тактичної майстерності на етапі безпосередньої підготовки до змагань і в змагальних мікроциклах;

- оцінка, педагогічний аналіз та інтерпретація показників техніко-тактичної діяльності в тренувальному та змагальному процесах. Застосування модифікованих формул оцінки індивідуальних показників техніко-тактичної діяльності з урахуванням загальнокомандного результату;

- моделювання та прогнозування показників техніко-тактичної діяльності в тренувальному та змагальному процесах. Використання показників техніко-тактичної діяльності провідних спортсменів Європи та світу в якості індивідуальних модельних характеристик. Врахування особливостей ігрового амплуа та індивідуальних показників тривалості змагального процесу;

- контроль і корекція показників техніко-тактичної діяльності в тренувальному та змагальному процесах. Формування програм удосконалення техніко-тактичної майстерності з урахуванням спрямованості тренувального процесу на корекцію знижених показників; на вдосконалення провідних показників; на інтегральну техніко-тактичну підготовленість.

Дана цілісна система дозволила диференціювати управління підготовкою та змагальним процесом, узагальнити їх характерні ознаки і виділити особливості, що є підґрунтям для розробки педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх.

7. На підставі обліку та аналізу характеристик техніко-тактичної діяльності розроблено засоби і методи вдосконалення техніко-тактичної майстерності в командних спортивних іграх з урахуванням особливостей амплуа, модифікованої оцінки і модельних показників техніко-тактичних дій, а саме:

- тренувальні комплекси спрямовані на вдосконалення і корекцію техніко-тактичної діяльності з урахуванням показників навантаження;

- тренувальні комплекси з урахуванням ефекту кумулятивної взаємодії основного і додаткового тренувальних занять.

8. Розроблена й обґрунтована педагогічна технологія управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх ґрунтується на методологічних підходах які викладені в загальній теорії підготовки спортсменів (В.Платонов, 2004), теорії змагальної діяльності (Л. Матвеев, 2010), періодизації спортивного тренування (В. Платонов, 2013) і складається з наступних логічно взаємопов'язаних складових:

- алгоритму педагогічного аналізу техніко-тактичних дій, який містить модифіковані способи і шкали оцінки; враховує модельні показники техніко-тактичних дій висококваліфікованих спортсменів різного амплуа в змагальному і тренувальному процесах, індивідуальні модельні показники техніко-тактичних дій

найсильніших спортсменів на підставі даних офіційного рейтингу найбільших міжнародних турнірів: Олімпійських ігор, чемпіонатів світу, Європи, європейських кубкових турнірів та ін.; порівняльний педагогічний аналіз та інтерпретацію показників техніко-тактичних дій в змагальному і тренувальному процесах;

- побудови програм підготовки в підвідних і змагальних мікроциклах із спрямованістю: а) на корекцію або вдосконалення техніко-тактичних дій з урахуванням співвідношень показників навантаження і режимів рухової активності в основних і додаткових тренувальних заняттях; б) на вдосконалення провідних (найбільш ефективних) показників техніко-тактичних дій; в) на корекцію знижених показників техніко-тактичних дій; г) на корекцію або вдосконалення захисних техніко-тактичних дій; д) на корекцію або вдосконалення атакувальних техніко-тактичних дій; е) на корекцію або вдосконалення інтегральної підготовленості; ж) на вдосконалення перехідних режимів техніко-тактичної діяльності «захист – атака» і «атака – захист»; з) на вдосконалення розіграшу стандартних положень;

- контролю показників техніко-тактичних дій (етапного, поточного, оперативного) в тренувальному та змагальному процесах; контролю показників атакувальних і захисних техніко-тактичних дій, а також, в перехідних режимах змагального процесу: «захист – атака», «атака – захист»;

- способів і засобів корекції та вдосконалення техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих спортсменів різного амплуа;

- практичної реалізації індивідуального техніко-тактичного потенціалу, групових і командних техніко-тактичних взаємодій в тренувальному (контрольні, товариські та навчальні ігри) і змагальному процесах (офіційні ігри національного та міжнародного рівня).

Вищенаведене складає основу цілісної педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю спортсменів у командних спортивних іграх.

9. Експериментальна перевірка ефективності представленої педагогічної технології, спрямованої на вдосконалення техніко-тактичних дій на етапі безпосередньої підготовки до змагань показала збільшення сумарного обсягу техніко-тактичних дій кваліфікованих футболістів на 18%, середнього показника якості виконання техніко-тактичних дій – на 21% ($p < 0,05$). За окремими показниками (відбір, єдиноборства, «гострі» передачі, удари по воротах) якість виконання техніко-тактичних дій збільшилася на 33-40%.

10. Застосування експериментальної програми вдосконалення техніко-тактичних дій в змагальних мікроциклах (II коло чемпіонату України з футболу) дозволило покращити спортивний результат (за кількістю набраних очок) на 20% порівняно з контрольними вимірами (I коло чемпіонату України з футболу), здобуто більшу кількість перемог (на 6,67%), сумарна кількість техніко-тактичних дій збільшилася на 12%, показники помилок при виконанні техніко-тактичних дій знизилися на 8% ($p < 0,05$).

Крім цього, показана ефективність програми тренувальних засобів, спрямованих на вдосконалення техніко-тактичної майстерності баскетболісток з урахуванням кількісних та якісних характеристик техніко-тактичних дій, ігрового амплуа і тривалості змагального процесу. Аналіз показників індексу техніко-тактичної майстерності виявив тенденцію до збільшення ефективності ігрової

діяльності спортсменок на етапі безпосередньої підготовки до змагань. Наявність позитивної тенденції підтвердили результати порівняльного аналізу індивідуальних даних. У порівнянні з контрольними вимірами сім спортсменок якісно збільшили показники техніко-тактичної діяльності протягом заключного експериментального мікроциклу. В процесі експериментальних вимірювань індекс техніко-тактичної майстерності достовірно збільшився на 13,0% ($p < 0,05$).

Викладені в роботі засоби, методи та практичні підходи до їх реалізації дають підставу для подальшого вдосконалення системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Дорошенко Э.Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх: монография / Э.Ю. Дорошенко. – Запорожье: ООО ЛИПС ЛТД, 2013. - 436 с.

Роботи, в яких відображені основні наукові результати дисертації

1. Дорошенко Е.Ю. Аналіз техніко-тактичної діяльності баскетболісток вищої кваліфікації / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - 2004. – № 1. – С. 269-277. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків і структурних компонентів дослідження.*

2. Дорошенко Э.Ю. Комплексы физических упражнений для спортсменов в пляжном волейболе в подготовительном периоде подготовки / Э.Ю. Дорошенко, В.А. Цапенко, Г.И. Кушнир, М.Н. Медведь // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2004. – № 6. – С. 28-34. *Внесок дисертанта складають організація та проведення експериментальних досліджень, аналіз фактичного матеріалу, формулювання висновків.*

3. Цапенко В.А. Воспитание координационных способностей и ловкости при подготовке гандболистов высокого класса / В.А. Цапенко, В.Н. Кудрицкий, Э.Ю. Дорошенко, С.В. Цапенко // Вестник Брестского государственного технического университета. – Брест: БГТУ. – 2004. – № 6. – С. 255-261. *Стаття у науковому періодичному виданні республіки Білорусь. Внесок дисертанта складають збирання первинної інформації, її аналіз та узагальнення, формулювання структурних компонентів дослідження.*

4. Кириченко Р.О. Аналіз змагальної діяльності у баскетболі: теоретико-методичні аспекти / Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова, Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 21. – С. 25-34. *Внесок дисертанта складають збирання первинної інформації, її аналіз та узагальнення.*

5. Кириченко Р.О. Аналіз показників змагальної діяльності збірної України з баскетболу в фінальних матчах чемпіонату Європи / Р.О. Кириченко, Е.Ю. Дорошенко, В.Б. Горбуля // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 7. – С. 40-45. *Внесок*

дисертанта складають збирання первинної інформації, її аналіз та узагальнення, формулювання структурних компонентів дослідження.

6. Дорошенко Э.Ю. Особенности соревновательной деятельности в нападении у баскетболисток высокой квалификации / Э.Ю. Дорошенко, В.Б. Горбуля, В.А. Горбуля, Р.А. Кириченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 23. – С. 63-70. *Внесок дисертанта складають організація та проведення експериментальних досліджень, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків.*

7. Дорошенко Э.Ю. Структура и особенности технико-тактической деятельности в гандболе (на материалах XIX чемпионата мира) / Э.Ю. Дорошенко, В.А. Цапенко, В.А. Петров, Д.Г. Сердюк, С.Е. Барский // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2005. – № 4. – С. 9-14. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків і перспектив подальших розвідок.*

8. Дорошенко Е.Ю. Параметры технико-тактической деятельности баскетболисток сборной Украины у відбіркових матчах чемпіонату Європи 2005 року / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2005. – № 8. – С. 119-121. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків.*

9. Дорошенко Е.Ю. Особенности структуры навчання технико-тактическим діям у баскетболисток різної кваліфікації / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, В.О. Цапенко, М.О. Хабарова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 9. – С. 18-25. *Внесок дисертанта складають організація та проведення експериментальних досліджень, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків і перспектив подальших розвідок.*

10. Дорошенко Э.Ю. Анализ эффективности технико-тактической деятельности в гандболе (на материалах XIX чемпионата мира) / Э.Ю. Дорошенко, В.А. Цапенко, В.А. Петров, Д.Г. Сердюк, С.Е. Барский // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 15. – С. 56-66. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз та теоретичне узагальнення фактичного матеріалу, формулювання висновків і структурних компонентів дослідження.*

11. Дорошенко Е.Ю. Взаемозв'язок показників навчально-тренувальної та змагальної діяльності баскетболисток вищої кваліфікації / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 17. – С. 12-20. *Внесок дисертанта складають організація дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків і перспектив подальших розвідок.*

12. Дорошенко Е.Ю. Эффективность технико-тактических дій в захисті у баскетболисток вищої кваліфікації / Е.Ю. Дорошенко, В.Б. Горбуля, В.О. Горбуля, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 18. – С. 26-34. *Внесок*

дисертанта складають постановка проблеми, організація досліджень, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків.

13. Дорошенко Е.Ю. Структура і особливості техніко-тактичної діяльності воротарів у гандболі / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко, В.О. Петров, Д.Г. Сердюк, Н.Л. Барська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 21. – С. 41-46. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, організація експериментальних досліджень, узагальнення фактичного матеріалу, формулювання структурних компонентів дослідження.*

14. Дорошенко Е.Ю. Аналіз змагальної діяльності як провідний компонент професійної підготовки тренерів з баскетболу / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 22. – С. 29-33. *Внесок дисертанта складають організація та проведення досліджень, теоретичний аналіз та узагальнення отриманих даних, формулювання висновків.*

15. Дорошенко Е.Ю. Аналіз ефективності змагальної діяльності воротарів вищої кваліфікації в гандболі / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко, В.О. Петров, Д.Г. Сердюк, Н.Л. Барська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 24. – С. 55-59. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, теоретичний аналіз та узагальнення отриманих результатів, формулювання висновків і перспектив подальших розвідок.*

16. Дорошенко Е.Ю. Вправи базової та степ-аеробіки в навчально-тренувальному процесі кваліфікованих баскетболісток у підготовчому періоді підготовки / Е.Ю. Дорошенко, Н.Л. Корж, Н.Б. Іванова, М.М. Чечель, Н.Л. Барська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 1. – С. 34-37. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу, формулювання висновків.*

17. Дорошенко Е.Ю. Теоретичні аспекти змагальної діяльності у спортивних іграх / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 19-23. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, теоретичний аналіз отриманих результатів, формулювання висновків.*

18. Кириченко Р.О. Вивчення структури техніко-тактичної діяльності кваліфікованих баскетболісток методом головних компонент / Р.О. Кириченко, Е.Ю. Дорошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 5. – С. 36-41. *Внесок дисертанта складають збирання первинної інформації, її теоретичний аналіз, узагальнення та інтерпретація.*

19. Дорошенко Е.Ю. Педагогічний аналіз структури і особливостей кидків м'яча по воротах як елементу техніко-тактичної діяльності кваліфікованих гандболісток / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко, І.Є. Дядечко, В.О. Петров, О.Ю. Гусак // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 7. – С. 23-28. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, проведення експериментальних досліджень, педагогічний аналіз отриманих даних, формулювання висновків.*

20. Doroszenko E. Method of prognostication of results of technical-tactical activity of skilled basketball players/ E. Doroszenko, R. Kirichenko, V. Doroszenko // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 8. – С. 99-103. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, теоретичний аналіз, узагальнення та інтерпретація фактичного матеріалу.*

21. Цапенко В.О. Особливості та ефективність змагальної діяльності серед чоловічих команд високої кваліфікації з гандболу на VII чемпіонаті Європи / В.О. Цапенко, І.Є. Дядечко, Е.Ю. Дорошенко, О.В. Потапова // Слобожанський науковий спортивний вісник. – 2006. – № 10. – С. 103-105. *Внесок дисертанта складають формулювання структурних компонентів дослідження, аналіз та інтерпретація фактичного матеріалу.*

22. Дорошенко Е.Ю. Параметри змагальної діяльності кваліфікованих футболістів (на прикладі ігор чемпіонату світу 2006 року) / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко, П.О. Шалфеев, В.О. Петров, О.Ю. Гусак // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 12. – С. 59-65. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз фактичного матеріалу, формулювання висновків.*

23. Дорошенко Э.Ю. Учебно-тренировочная и соревновательная деятельность в процессе многолетней подготовки юных вратарей (на примере футбола) / Э.Ю. Дорошенко, П.А. Шалфеев, В.А. Воробец, В.С. Жук, Н.Н. Роздобудько // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2007. – № 1. – С. 39-47. *Внесок дисертанта складають організація та проведення експериментальних досліджень, аналіз та узагальнення отриманих результатів, формулювання висновків і перспектив подальших розвідок.*

24. Дорошенко Е.Ю. Характеристика змагальної діяльності кваліфікованих гандболістів у нападі (на прикладі ігор XX чемпіонату світу серед чоловіків) / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко // Вісник Прикарпатського університету: Серія «Фізична культура». – 2007. – Випуск 5. – С. 95 – 97. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, організація дослідження, інтерпретація та узагальнення фактичного матеріалу, формулювання висновків.*

25. Дорошенко Э.Ю. Анализ эффективности подачи мяча как элемента технико-тактической деятельности квалифицированных волейболистов / Э.Ю. Дорошенко, Ю.В. Мельничук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 6. – С. 96-100. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз, інтерпретація та узагальнення фактичного матеріалу, формулювання структурних компонентів дослідження.*

26. Дорошенко Е.Ю. Параметри ефективності техніко-тактичної діяльності кваліфікованих волейболістів / Е.Ю. Дорошенко, Ю.В. Мельничук // Слобожанський науковий спортивний вісник. – 2007. – № 12. – С.116-121. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, організація експериментальних досліджень, аналіз фактичного матеріалу, формулювання висновків і структурних компонентів.*

27. Дорошенко Е.Ю. Прогнозування в системі управління змагальною діяльністю у волейболі / Е.Ю. Дорошенко // Молода спортивна наука України. – 2008. – Т.1. – С. 111-115.

28. Дорошенко Е.Ю. Біомеханічні аспекти спортивної тактики як фактор управління змагальною діяльністю в командних спортивних іграх / Е.Ю. Дорошенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 54. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: Збірник. – 2008. – С. 86-89.

29. Дорошенко Е.Ю. Сучасні методичні принципи оцінювання спортивної майстерності у баскетболі / Е.Ю. Дорошенко // Теорія і методика фізичного виховання та спорту. – 2008. – № 2. – С. 3-6. (Видання, яке включене до міжнародної наукометричної бази IndexCopernicus).

30. Дорошенко Э.Ю. Структура двигательной активности в системе управления соревновательной деятельностью квалифицированных футболистов / Э.Ю. Дорошенко // Физическое воспитание студентов. – 2009. – № 2. – С. 26-34. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

31. Дорошенко Е.Ю. Основні методичні принципи оцінювання спортивної майстерності кваліфікованих футболістів / Е.Ю. Дорошенко // Теорія і методика фізичного виховання та спорту. – 2009. – № 3. – С. 7-11. (Видання, яке включене до міжнародної наукометричної бази IndexCopernicus)

32. Дорошенко Е.Ю. Передумови формування системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх та оптимізації її окремих чинників / Е.Ю. Дорошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 11. – С. 20-26. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

33. Дорошенко Е.Ю. Сучасні методичні принципи оцінювання спортивної майстерності у волейболі / Е.Ю. Дорошенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 69. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: Збірник. – 2009. – С. 332-338.

34. Дорошенко Э.Ю. Оценка воздействия тренировочной нагрузки на организм футболистов с учетом ее внешних и внутренних параметров / Э.Ю. Дорошенко // Физическое воспитание студентов. – 2011. – № 6. – С. 31-36. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

35. Дорошенко Э.Ю. Управление технико-тактическим мастерством спортсменов в игровых командных видах спорта с учетом игрового амплуа / Э.Ю. Дорошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 10. – С. 23-27. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

36. Дорошенко Е.Ю. Тестування фізичної підготовленості в системі педагогічного контролю футболістів / Е.Ю. Дорошенко, К.В. Царенко, П.О. Шалфеев // Вісник Запорізького національного університету: серія «Фізичне виховання і спорт». – 2012. – № 3 (9). – С. 41-47. *Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, аналіз, інтерпретація та узагальнення отриманих результатів, формулювання висновків.*

37. Дорошенко Э.Ю. Технология совершенствования технико-тактической подготовленности квалифицированных футболистов в микроциклах соревновательного периода / Э.Ю. Дорошенко // Физическое воспитание студентов / Э.Ю. Дорошенко. – 2012. – № 4. – С. 47-54. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

38. Дорошенко Е.Ю. Тестування в системі педагогічного контролю технічної підготовленості футболістів / Е.Ю. Дорошенко, П.О. Шалфеев // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 5. – С. 63-67. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)). *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, організація експериментальних досліджень, аналіз фактичного матеріалу, формулювання висновків і структурних компонентів.*

39. Дорошенко Э.Ю. Модельные показатели технико-тактических действий в системе управления соревновательной деятельностью волейболистов / Э.Ю. Дорошенко // Физическое воспитание студентов. – 2013. – № 5. – С. 41-45. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: (Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

40. Дорошенко Э.Ю. Моделирование технико-тактических действий как фактор управления соревновательным процессом и подготовкой баскетболисток высокой квалификации / Э.Ю. Дорошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 10. – С. 29-34. (Видання, яке включене до міжнародних наукометричних баз: (Academic Journals Database; CORE; DOAJ; IndexCopernicus; Google Scholar; Ulrich's Periodicals Directory; Російська електронна бібліотека (РІНЦ)).

41. Дорошенко Э.Ю. Оценка эффективности и модельные характеристики технико-тактических действий высококвалифицированных баскетболисток (на примере игрового амплуа – «центральной») / Э.Ю. Дорошенко, Р.А. Сушко // Stiinta culturii fizice. – 2013. – № 13/1. – С. 34-39. *Стаття у науковому періодичному виданні республіки Молдова. Внесок дисертанта складають організація та формування напрямів дослідження, узагальнення фактичного матеріалу, формулювання висновків і перспектив подальших розвідок.*

42. Дорошенко Э.Ю. Рейтинговая оценка эффективности технико-тактических действий волейболисток высокой квалификации (на материалах турнира летних Олимпийских Игр 2012 года) / Э.Ю. Дорошенко // Ученые записки. – 2013. – Выпуск 16. – С. 155-162. *Стаття у науковому періодичному виданні республіки Білорусь.*

Опубліковані роботи апробаційного характеру

1. Дорошенко Е.Ю. Параметри змагальної діяльності баскетболісток вищої кваліфікації / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Сучасні проблеми фізичного виховання та спорту школярів і студентів України: матеріали 4-ої всеукраїнської наукової студентської конференції: Суми: СумДПУ, 2004. – С. 408-412. *Внесок дисертанта складають формулювання мети дослідження, аналіз фактичного матеріалу та його узагальнення.*

2. Дорошенко Е.Ю. Оцінка індивідуальної ефективності техніко-тактичної діяльності висококваліфікованих баскетболісток / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Збірник наукових праць Волинського державного університету (розділ 5). – Луцьк: ВДУ, 2005. – С. 169-172. *Внесок дисертанта складають збирання первинної інформації, формулювання структурних компонентів і висновків.*

3. Дорошенко Е.Ю. Оцінювання техніко-тактичної діяльності у баскетболі / Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // Олімпійський спорт і спорт для всіх: IX міжнародний науковий конгрес. – К.: НУФВСУ, 2005. – С. 338. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми і узагальнення результатів дослідження.*

4. Дорошенко Е.Ю. Аналіз структури змагальної діяльності у баскетболі / Е.Ю. Дорошенко, В.О. Цапенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова // «Наука і освіта 2005»: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції. Т. 65. Фізична культура і спорт: проблеми, дослідження пропозиції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 28-30. *Внесок дисертанта складають організація експериментальних досліджень, теоретичний аналіз та узагальнення результатів.*

5. Пат. 9345 Україна, (51) 7 А63 В 71/02. Спосіб оцінювання техніко-тактичної майстерності у баскетболі / М.В. Маліков, Е.Ю. Дорошенко, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова. – Опубл. 15.09.2005, бюл. № 9. *Внесок дисертанта складають опис прототипу корисної моделі та формулювання суттєвих ознак розробленого способу оцінювання техніко-тактичної майстерності.*

6. Дорошенко Е.Ю. Сучасні способи оцінювання техніко-тактичної майстерності у волейболі / Е.Ю. Дорошенко, М.С. Бессарабов, С.М. Попов, М.М. Медвідь // Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях: 2-ая международная электронная научная конференция: Сборник статей. – Харьков – Белгород – Красноярск, 2006. – С.62-64. *Внесок дисертанта складають постановка проблеми, систематизація наукових даних, їх інтерпретація та узагальнення.*

7. Пат. 17082 Україна, (51) МПК (2006) А63 В 71/02. Спосіб прогнозування техніко-тактичної майстерності в баскетболі / Е.Ю. Дорошенко, М.В. Маліков, Р.О. Кириченко, М.О. Хабарова, В.В. Дорошенко. – Опубл. 15.09.2006, бюл. № 9. *Внесок дисертанта складають формулювання недоліків прототипу корисної моделі та суттєвих ознак розробленого способу прогнозування техніко-тактичної майстерності, написання реферату.*

8. Дорошенко Е.Ю. Методичні підходи до оцінки, аналізу та інтерпретації результатів змагальної діяльності кваліфікованих футболістів / Е.Ю. Дорошенко //

Сучасні проблеми розвитку теорії і методики спортивних і рухливих ігор: V всеукраїнська научно-практична конференція: збірник статей. – Львів: 2007. – С. 30-32.

9. Дорошенко Э.Ю. Общие принципы управления соревновательной деятельностью в командных спортивных играх / Э.Ю. Дорошенко // Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях: IV международная электронная научная конференция: сборник статей. - Харьков – Белгород – Красноярск, 2008. – С. 45-48.

10. Дорошенко Е.Ю. Фактори управління в системі оцінювання спортивної майстерності в командних спортивних іграх / Е.Ю. Дорошенко // Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях: IV международная электронная научная конференция: сборник статей. – Харьков – Белгород – Красноярск, 2008. – С. 31-34.

11. Дорошенко Э.Ю. Основные теоретико-методические положения оптимального управления соревновательной деятельностью в командных спортивных играх / Э.Ю. Дорошенко // Современный Олимпийский и Паралимпийский спорт и спорт для всех: XII международный научный конгресс. – М.: 2008. – Т. 1. – С. 226-227.

12. Дорошенко Э.Ю. Современные методические принципы управления соревновательной деятельностью в футболе / Э.Ю. Дорошенко // Восток – Россия – Запад. Современные процессы развития физической культуры, спорта и туризма. Состояние и перспективы формирования здорового образа жизни: Материалы международного симпозиума. – Красноярск, 2008. – С. 166-169.

13. Дорошенко Е.Ю. Аналіз параметрів техніко-тактичної діяльності кваліфікованих футболістів / Е.Ю. Дорошенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: Збірник. – 2009. – № 64. – С. 263-268.

14. Дорошенко Э.Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх / Э.Ю. Дорошенко // Современный Олимпийский спорт и спорт для всех: XIII международный научный конгресс. – Алматы: КАСИТ, 2009. – Т. 1. – С. 240-241.

15. Дорошенко Э.Ю. Обзор методик оценки показателей спортивного мастерства в волейболе / Э.Ю. Дорошенко // Олімпійський спорт і спорт для всіх: XIV міжнародний науковий конгрес. – К.: НУВФСУ. – 2010. – С. 59-60.

16. Дорошенко Э.Ю. Оценка эффективности технико-тактических действий квалифицированных баскетболисток с учетом игрового амплуа / Э.Ю. Дорошенко, Р.А. Сушко // Олимпийский спорт и спорт для всех: XV Международный научный конгресс. – Кишинев: ГУФОС, 2011. – Том 1. – С. – 307-311.

17. Doroshenko E.Y. Methods of perfection in football players' technical and tactical training in microcycles of the competition period / E.Y. Doroshenko // «Olimpic sport and sport for all»: XVI International science congress. – Sofia: 2012. – P. 154-157.

18. Пат. 71961 Україна, (51) МПК(2012.01) А63 В 71/00. Спосіб оцінювання техніко-тактичної майстерності у волейболі / Е.Ю. Дорошенко. – Опубл. 25.07.2012, бюл. № 14.

19. Пат. 74968 Україна, (51) МПК (2012.01) А63 В 71/00. Спосіб прогнозування техніко-тактичної майстерності у волейболі / Е.Ю. Дорошенко. – Опубл. 12.11.2012, бюл. № 21.

**Опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації**

1. *Пляжний волейбол: навчальний посібник для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності / Укл.: В.К. Лисянський, Ю.Т. Похололенчук, В.А. Томашевський, С.І. Операйло, Е.Ю. Дорошенко та ін. – Київ: 2002. – 140 с. Рекомендовано МОН України, лист № 1/11 – 1044 від 29.03.2002 року. Внесок дисертанта – розділ 3. Фізична підготовка (С.56-63).*
2. *Соревнования и соревновательная деятельность в гандболе: учебное пособие для студентов и преподавателей высших учебных заведений / Сост.: В.А. Цапенко, А.Е. Гусак, Э.Ю. Дорошенко. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 81 с. . Внесок дисертанта – розділ 1. «Структурные составляющие соревновательной деятельности в гандболе» (С.4-20).*
3. *Правила соревнований по гандболу: учебное пособие для студентов высших учебных заведений 3-4 уровней аккредитации и преподавателей общеобразовательных учебных заведений / Сост.: В.А. Цапенко, А.Е. Гусак, Э.Ю. Дорошенко. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 86 с. Внесок дисертанта – підрозділ 2.1. «Характеристика и особенности игры» (С.9-17).*
4. *Техника игры в гандбол: учебное пособие по изучению техники гандбола преподавателями физического воспитания и студентами высших учебных заведений / Сост.: В.А. Цапенко, А.Е. Гусак, Э.Ю. Дорошенко. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 132 с. Внесок дисертанта – підрозділ 3.2. «Техника полевого игрока» (С.40-72).*
5. *Тактика игры в гандбол: учебное пособие для преподавателей физического воспитания и студентов высших учебных заведений / Сост.: В.А. Цапенко, А.Е. Гусак, Э.Ю. Дорошенко. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 106 с. Внесок дисертанта – розділ 2. «Спортивная подготовленность гандболистов и пути ее достижения» (С.29-40).*
6. *Курс лекций з волейболу: навчальний посібник для студентів 2 курсу факультету фізичного виховання / Укл.: В.О. Цапенко, Е.Ю. Дорошенко, М.М. Медвідь, О.Ю. Гусак. – Запоріжжя: ЗНУ, 2005. – 108 с. Внесок дисертанта – розділ 3. «Основи тактики гри у волейболі» (С.41-54).*
7. *Тактичні дії в гандболі: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укл.: В.О. Цапенко, О.Ю. Гусак, Е.Ю. Дорошенко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – 131 с. Рекомендовано МОН України, лист № 14/18.2 – 403 від 20.02.2006 року. Внесок дисертанта – розділ 5. «Змагання і безпосередня підготовка й участь у них» (С.105-127).*
8. *Технічні дії в гандболі: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укл.: В.О. Цапенко, О.Ю. Гусак, Е.Ю. Дорошенко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – 135 с. Рекомендовано МОН України, лист № 14 18.2 – 2955 від 21.12.2005 року. Внесок дисертанта – розділ 2. «Коротка характеристика й особливості гри, основні правила» (С.15-39).*
9. *Техніка гри в гандбол у запитаннях і пошуку відповідей: навчальний посібник для викладачів та студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання та спорту / Укл.: В.О. Цапенко, О.Ю. Гусак, І.Є. Дядечко,*

Е.Ю. Дорошенко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – 115 с. *Внесок дисертанта – підрозділ 1.2.1. «Техніка прийомів гри польового гравця в нападі» (С.6-35).*

10. Техніка гри з футболу та методика початкового навчання: навчально-методичний посібник для студентів факультетів фізичного виховання / Укл.: П.О. Шалфеев, Е.Ю. Дорошенко, О.Ю. Гусак, С.М. Попов. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – 89 с. *Внесок дисертанта – розділ 11. «Контрольні питання для оцінки рівня знань з футболу» (С.67-82); розділ 12. «Контрольні завдання з футболу» (С.83-86).*

АНОТАЦІЇ

Дорошенко Е.Ю. Теоретико-методичні засади управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2014.

Дисертація присвячена актуальній проблемі – вдосконаленню техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх шляхом формування системи знань, що розглядає навчально-тренувальну і змагальну діяльність в їх органічному взаємозв'язку, її практичну реалізацію на якісно новому рівні на засадах загальної теорії підготовки спортсменів для оптимізації.

Досліджено структуру техніко-тактичної діяльності в командних спортивних іграх, що дозволило визначити основні критерії та принципи її управління. Визначено основні складові системи управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх і передумови ефективного застосування техніко-тактичних дій висококваліфікованих спортсменів у змагальній практиці; обґрунтовано і розроблено зміст змагальних мікроциклів підготовки з урахуванням специфічних чинників: спрямованості занять, обсягу та інтенсивності навантажень, ігрового амплуа та тривалості змагального процесу, співвідношень індивідуальних, групових і командних техніко-тактичних дій в процесі підготовки.

Обґрунтована і експериментально перевірена ефективність педагогічної технології управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх на основі використання модельних характеристик висококваліфікованих спортсменів у навчально-тренувальному та змагальному процесах, модифікованих способів оцінки та аналізу техніко-тактичних дій, контролю та корекції техніко-тактичних дій у відповідних і змагальних мікроциклах.

Сформована цілісна система знань про управління техніко-тактичною діяльністю в командних спортивних іграх (на матеріалі досліджень висококваліфікованих спортсменів).

Ключові слова: управління, підготовка, змагальний процес, спортивні ігри, висококваліфіковані спортсмени, техніка, тактика, діяльність, модельні характеристики, оцінка, контроль, корекція, педагогічна технологія.

Дорошенко Э.Ю. Теоретико-методические основы управления технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – олимпийский и

профессиональный спорт. – Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена актуальной проблеме – совершенствованию технико-тактической деятельности в командных спортивных играх путем формирования системы знаний, которая рассматривает учебно-тренировочную и соревновательную деятельность в их органической взаимосвязи, ее практическую реализацию на качественно новом уровне на основах общей теории подготовки спортсменов.

Исследована структура технико-тактической деятельности в командных спортивных играх, что позволило определить основные критерии и принципы ее управления. Определены основные составляющие системы управления технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх и предпосылки эффективного применения технико-тактических действий высококвалифицированных спортсменов в соревновательной практике; обоснованы и разработаны содержание соревновательных микроциклов подготовки с учетом специфических факторов: направленности занятий, объема и интенсивности нагрузок, игрового амплуа и продолжительности соревновательного процесса, соотношений индивидуальных, групповых и командных технико-тактических действий в процессе подготовки.

Разработан алгоритм педагогического анализа показателей технико-тактической деятельности в командных спортивных играх, который включает следующие составляющие: алгоритм педагогического анализа; программы подготовки высококвалифицированных спортсменов в подводящих и соревновательных микроциклах с различной направленностью; оперативный, текущий и этапный контроль показателей технико-тактической деятельности в учебно-тренировочном и соревновательном процессах; способы, средства коррекции и совершенствования технико-тактических действий высококвалифицированных спортсменов различного амплуа; практическая реализация индивидуального технико-тактического потенциала, групповых и командных технико-тактических взаимодействий. Модифицированы способы оценки уровня технико-тактического мастерства в баскетболе и волейболе на основании принципиально отличной трактовки факторов времени, проведенного спортсменом в соревновательном процессе, оценки индивидуального вклада спортсмена в общекомандный результат и особенностями, обусловленными соревновательной деятельностью и амплуа спортсменов. Показаны возможности использования показателей технико-тактической деятельности сильнейших спортсменов определенного амплуа в качестве индивидуальной модели для определения оптимальной направленности тренировочных воздействий.

Обоснована и экспериментально проверена эффективность педагогической технологии управления технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх на основе использования модельных характеристик высококвалифицированных спортсменов в учебно-тренировочном и соревновательном процессах, модифицированных способов оценки и анализа технико-тактических действий, контроля и коррекции технико-тактических действий в подводящих и соревновательных микроциклах.

Сформирована целостная система знания об управлении технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх (на материале исследований высококвалифицированных спортсменов).

Ключевые слова: управление, подготовка, соревновательный процесс, спортивные игры, высококвалифицированные спортсмены, техника, тактика, деятельность, модельные характеристики, оценка, контроль, коррекция, педагогическая технология.

Doroshenko E.Y. Theoretical and methodical bases of management of technical and tactical activities in team sports games. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Physical Education and Sport in the speciality 24.00.01 – olympic and professional sports. – National University of physical education and sport of Ukraine, Kyiv, 2014.

The thesis is devoted to the actual problem – improving the technical and tactical activities in team sports games by forming a knowledge system that treats for training and competitive activity in their symbiotic relationship, its practical implementation on a new level on the basis of the general theory of training athletes.

Investigate the structure of technical and tactical activities in team sports games, which allowed to identify the main criteria and principles of its management. The main components of the control system of technical and tactical activities in team sports and games, and a prerequisite for effective application of technical and tactical actions of elite athletes in competitive practices; substantiated and developed content competitive microcycle training tailored to the specific factors: the orientation sessions, the volume and intensity of loads, game role and the duration of the competitive process, relations improve individual, group and team technical and tactical actions in preparation.

Substantiated and experimentally verified the effectiveness of educational technology management of technical and tactical activities in team sports games based on the use of modeling characteristics of elite athletes, modified methods of assessment and analysis of the technical and tactical actions, monitoring and correction of technical and tactical actions in competitive microcycle.

Formed an integral system of knowledge management of technical and tactical activities in team sports games (based on studies of elite athletes).

Keywords: management, training, competitive process, racing game, skilled athletes, equipment, tactics, activities, model characteristics, evaluation, control, correction, educational technology.